

Милорад Радојчић

историчар, Ваљево

ВАЉЕВСКИ ЈАВНИ ПРАВОЗАСТУПНИЦИ до Првог светског рата

Апстракт: У тексту се говори, на основу расположивих извора и литературе, о правозаступницима (адвокатима) који су радили у Ваљеву до почетка Првог светског рата, али и о адвокатима који су појавили у ваљевском крају и радили у другим местима. Уједно, циљ рада је да се једним делом адвокатура, као делатности, сагледа на микро плану.

Увод

Пре десетак година објављене су књиге о историји југословенске адвокатуре, али се и даље мало зна о развоју ове значајне али и деликатне професије у Ваљевском крају. Да би се отклонио тај недостатак потребна су опсежна истраживања, не само архивске и друге грађе у Ваљеву, већ и у Шапцу, Београду и другим местима. За то је потребно обезбедити неке предуслове (организација, време, финансијска и друга средства, кадрове итд). У њиховом недостатку определили смо се да се у овом раду позабавимо једним њеним сегментом – кадровима и то до почетка Првог светског рата.

Припрему овог рада пратили су и неки проблеми. Пре свега они се одnose на недостатак писаних докумената о томе, па смо имали тешкоћа да сачинимо списак (преглед) лица који су се бавили тим послом. Кад смо га сачинили тешко је ишло са њиховом идентификацијом јер су појединци користили више презимена, на пр. Гребенчанин, Гребенаревић и Гребенац; други имају веома слична презимена Ђуричић, Ђурашковић и Ђуришић, трећима се приписују различита а слична имена: Драгутин – Драгиша, Штерија – Стерија, Степан – Стеван, итд. Много више проблема је било са прикупљањем података о њима. Док се о појединцима доста зна, па нам се чини да би смо могли и књигу написати о њима, дотле је код других било скоро немогуће установити ни основне генерације, пошто су

то били људи који су пре скоро 150 година дошли у овај град, у њему краће време живели и радили. Ништа мањи проблем није био ни провера веродостојности расположивих података. Због недостатка архивске грађе консултована су многобројне публикације, од којих неке због бројности и не наводимо у коришћеним изворима и литератури.

Пошто су адвокати, или како се онда званично звали јавни правозаступници, у овом крају оставили дубок траг о себи и свом раду, а адвокатура је једна од ретких делатности која нема никакву публикацију о себи на микро плану, сврха овог рада је да армију тих образованих и веома ангажованих људи отргне од заборава и њихове следбенике подстакне да се позабаве развојем своје професије и да све што је вредније у њој прибележе и сачувају за данашња и будућа покољења. Тиме ће се одужити славним претходницима који су ту делатност подигли на висок ниво, јер адвокатура, као интелектуална структура сваког цивилизованог друштва, треба да води рачуна о својој историји и угледу.

О јавном правозаступништву

Развитком друштва развијало се право, а са њим и адвокатура или јавно правозаступништво, као неопходни елеменат друштва који обезбеђује заштиту слобода и права човека и грађанина. Више од два миленијума историје адвокатуре показали су да она спада у малобројне позиве који су остали непромењени у својој битној основи; пружање правне помоћи у тренуцима када се грађанин осети оштећеним или угроженим од било које личности или саме власти.

Време је пролазило, мењали су се пореци, а адвокатура је опстајала. У историјском ходу трпела је ударце, па и понижења, да би се поново појавила у још већем сјају, надживела све те критичаре и непријатеље, патриције и племиће, краљеве и царе, да би најзад постала интегрални део савременог друштва.

На оптужбе да је противуречан сам себи, најславнији римски адвокат Марко Тулије Цицерон је одговорио: *Варају се они који мисле да су наши џовори израз наших личних уверења, ѿо је језик ѿредметѿа и околностѿи, а не човека или адвокѿѿа, ѿошѿѿо, кад би само дело моџло да џовори само за себе не би нико узимао у ѿомоћ ѿуђи џлас. Нашу ѿрофесију искорѿићују да џоворимо несаобразно својим личним уѿиисцима, већ са нарочѿѿим околностѿима и захѿшевима дела.*

У овој, можда првој, дефиницији адвокатуре налазе се и одговори на два основна проблема њене егзистенције. Прво бранећи интересе једне стране она је често, поред захвалности своје, добила мржњу од

друге стране, и друго, да докле год се одлучује о супротним интересима мора постојати и адвокатура.

Са филозофско правног аспекта адвокатура се може објаснити и као еманација исконске тежње човека да брани свој лични и имовински интегритет и зато тражи и помоћ других, и усавршавање те помоћи од индивидуално неорганизоване и лаичке, у друштвено-организовану и правну.

Историјска чињеница да је адвокатуру организовала или забрањивала владајућа класа путем своје државе, а зависно од општег степена демократичности у самом друштву, да је адвокатура, делујући у оквиру постојећег поретка, по природи ствари штитила интересе те класе.

Међутим, истина је и то да је адвокатура, пледирајући за примену закона, истовремено бранила и она макар минимална права потлачене класе од самовлашћа и безакоња. Шта више, постепено остварујући своју независност и аутономију у односу на државну власт, примајући у своје редове правнике из свих друштвених слојева и са различитим политичким уверењима, а зависно од опште морално-политичке климе у друштву адвокатура је постојала прогресивнија од других правних институција које учествују у решавању противуречних интереса.

Истинска адвокатура, чији је циљ да брани основне људске вредности, током своје историје је доказивала не само своју стручност и етичност, него и бескомпромисност у коришћењу свих законских средстава и своје елоквенције, да би и у безнадежним случајевима постигла максимум истине и правде. Недовољно се зна да је још Платон говорио да адвокати не могу тежити да клијент избегне казну већ да добије заслужену казну, пошто је задатак казне да код кривца пробуди осећај правде и да га излечи од зла. Величина бранилачког позив јесте у томе да остане уз свог бранитеља и онда када се мора примити и одијум јавности и на својим плећима осетити шта значи бити усамљен у својој борби, изложен јачини беса и огорчења средине у којој живиш.

Развој адвокатуре у Србији

Историја адвокатуре на просторима бивше Југославије показала је разноврстан и неравномеран развој. Почетак српске адвокатуре је прекривен велом недовољно испитане прошлости. Још Душанов законик из 1349. године прописивао је *ѧарце* као прве српске адвокате. То нису били службеници суда већ приватна лица која је бирао парничар по својој вољи *да умесѧо њеѧа диже ѧарнице и бране ѧа на суду*. У члановима 56. и 91. тог законика говори се о *ѧрисѧавима* за које Стојан Новаковић пише да су то била лица, која су *ѧарничари узимали да их у ѧарницама и на суду засѧуѧају*. Пристави нису били ни извршиоци ни адво-

кати већ службеници суда и парничних страна. Следећих скоро пет векова представљају неиспитане странице српске адвокатуре.

У ослобођеној Србији после 1804, чим су почели да функционишу судови, спонтано су се појавили и адвокати. Заступањем странака пред судовима у прво време бавили су се сви иоле писмени људи, а пре свих чиновници па и судски чиновници. Због тога је 1843. године забрањено свим званичницима и чиновницима да заступају странке пред судовима, да пишу тужбе и друге поднеске, али тиме није решен проблем стручног заступања. Ова забрана односила, не само на чиновнике, већ и на све оне који од правитељства примају плату. Али уместо чиновника то су почели да раде банкротирани трговци, осуђивани чиновници, учитељи, занатлије, па и варалице и скитнице. Због тога је Алекса Симић министар правосуђа, још 2. јула 1851, дао предлог да се установи адвокатура у Србији.¹ Међутим тек 1862. године донет је Закон о правозаступницима, којим је укинута лаичка и уведена стручна адвокатура. Мотиви за увођење ове професије овако су дефинисани: *Због тога што мнози, који код земаљских судова њарнице имају, нису у стању њакве, или због невеличине у законима или из каквих других узрока, водити, то да би се овима помогло, нашли смо се побуђени да заведемо њравозаступнички ред.* Одређен је и максимум заступничке награде од једног до три цванцика.

Према одредбама тог закона јавни правозаступник, односно адвокат, могао је да буде само српски поданик, доброг и поштеног владања, који је завршио правне науке и положио правозаступнички испит из постојећих грађанских и кривичних закона. Међутим, правозаступнички испит није био обавезан за лица која су, по завршеним правним студијама, била најмање три године на раду код правозаступника или две године у суду или у Министарству правде.

Правозаступнички испит се полагао усмено и писмено код Великог суда за грађанска и кривична дела. Већ у првом српском закону о овој професији уочљива је потреба да адвокат буде достојан тог посла јер је он *дужан њоверене му њослове марљиво и савесно њишправљати, чувајући њајну њовереног му њосла. Сѡараће се да се својим владањем њокаже достојним њоверене и уважавања који њеѡов њозив изискује.*

Министарство правде је водило списак правозаступника. На почетку, у Београду је регистровано пет правозаступника. Због повреде професионалних обавеза била је предвиђена дисциплинска одговорност. Дисциплински поступак против правозаступника је водио првостепени суд, а жалбу је решавао Велики суд.

¹ Архив Србије, Државни савет, 1851.

У *Српским новинама*, од 21. априла 1862. године, министар правде је објавио оглас у коме позива сваког ко жели бити правозаступник да му се пријави, и већ у септембру исте године била су објављена прва постављења. Званично први адвокат у Србији који је положио заклетву по том закону и постављен решењем тадашњег министра правде био је Живко Недић из Београда. Број правозаступника је повећаван из године у годину, како у Београду тако и у другим српским градовима.

Пошто је 1865. године укинута одредба о томе да је потребно завршити правне науке, настало је велико незадовољство у редовима тадашњих адвоката и већ следеће године одржан је први састанак правозаступника на којем је донета резолуција са захтевом да се врати на снагу та одредба. Међутим, тек 1871, године долази до измене закона тако да је услов за адвокатуру завршен правни факултет и стаж у трајању од две године у суду или код јавног правозаступника. Каснијим изменама и допунама Закона о јавним правозаступницима дозвољено је да и пензионерима који испуњавају услове да могу бити на лични захтев постављени за правозаступнике.

Незадовољни својим положајем, адвокати 26. септембра 1886. године оснивају Удружење јавних правозаступника са задацима да: 1) чува и уздиже морал правозаступничког реда у Србији и 2) да негује и усавршава правне науке и да заступа све интересе грађанскоправног живота у Краљевини Србији.² Ипак, његов главни циљ је био да се бори за доношење савременијег закона.

Та борба настављена је и у старој Југославији све до доношења Закона о адвокатима из 1929. године. Тај Закон квалификује адвоката као занимање јавног поретка и утврђује независност адвокатског стајежа. Међутим, и након тога задржани су различити правни режими и организација адвокатури све до 1930. године када је основан Савез адвокатских комора.

У Београду је, од 1887. до 1941. године, са прекидима, излазио прво лист, а потом часопис *Бранич*. У Краљевини Србији био је орган Удружења јавних правозаступника, а у Краљевини Југославији излазио је као орган Адвокатске коморе у Београду. Часопис је пратио стручну проблематику и доносио актуелности из професије. Временом, постао је најугледнији правни часопис у земљи, јер су у њему сарађивали не само адвокати већ и тада најпознатија имена правног живота Србије, као др Тома Живановић, др Живојин Перић, др Чедомир Марковић, др Слободан Јовановић, др Лазар Марковић и многи други. Велика већи-

2 Владимир Којић: *Србија – опис земље, народа и државе*, Београд, 1977, стр. 318

на ваљевских адвоката, не само да је била претплаћена на Бранич, већ су појединци на разне начине сарађивали у њему.

Лаички правозаступници

Пре доношења Закона о јавним правозаступницима многи писмени Ваљевци покушавали су да се бавим тим јавним и веома деликатним послом. Већина њих није имала одговарајућу школску спрему, па су у народу били познати као лаички правозаступници, пискарачи, дрвени адвокати. Они су писали молбе, жалбе, представке и друге судске поднеске. Све су то радили за ниске хонораре, обично сачекујући на одређеним местима оне којима је требало написати какву молбу, жалбу, захтев и томе слично.

Неки од њих су добро развили посао да су мислили да су они стручни адвокати а неки су се и јавно представљали, па су у званичне књиге и друге списе уписивани као јавни правозаступници. Међутим, накнадним проверама установило се да они немају формалне квалификације да се баве тим послом. Можда је међу њима било и оних који су имали завршен факултет али нису положили правозаступнички испит или се нису на време пријавили надлежном органу и од њега добили неопходну сагласност и распоред.

ВРАЖАЛИЋ МИХАИЛО³, рођ. 1833. године у Београду. Немамо података о његовом пореклу и образовању, али се зна да је у Ваљево дошао око 1860. године. Радио је као писар и секретар Примирителног суда а потом прешао у адвокате. Изгледа да није имао стручну спрему за бављење тим послом. Припадао је Клубу либерала на челу са Љубомиром Радовановићем и заједно са њим извођен пред суд 1865. године. Био је ожењен Неранцом, која му је донела у мираз кућу и другу имовину у вредности од *300 дукаћа цесарских*. Имали су доста деце – синове: Јована (1879-1916), мајора и витеза Карађорђевог звезде са мачевима; Светозара, рачуноиспитача Дринске дивизије, који је неко време био и повереник Српске књижевне задруге; Љубомира и Драгутина, те кћери Смиљану, удату за Јована Мирковића пуковника, чији су синови Боривоје и Драгомир били генерали и витезови Карађорђевог звезде са мачевима и Наталију. Умро је у Ваљеву 19. јануара 1884. године.

³ Б. Перуничкић: *Град Ваљево и његово управно подручје 1815-1915*, Ваљево, 1973, 824; *Биографски лексикон Ваљевског краја*, 1. књ. 3. св. стр. 187; З. Ранковић: *Библиотеке у Ваљевском крају*, Ваљево, 1989, 46; М. Милићевић: *Удаја Ваљевки за официре крајем 19. и почетком 20. века*, Гласник Историјског архива Ваљево, 1998, бр. 32, стр. 101

ГЛОГИЋ ФИЛИП⁴ (Ваљево, 1831 – Обреновац, 1870), чиновник, глумац и писац. Основну школу завршио је у месту рођења, а три разреда гимназије у Београду. Глуму је учио код Трајмана и Рота у Бечу (1850-1851). Радио је као практикант Суда вароши Београда (1853), у редакцији листа *Световиг* у Бечу (1854), практикант Апелационог суда у Београду (1856), практикант Суда вароши Београда (април 1856 – јуни 1857), када је дао оставку на државну службу и придружио се позоришној дружини Лазара Прапорчетовића. Године 1859. бавио се адвокатуром у Смедереву и Београду, да би крајем те године био постављен за књиговођу Суда округа пожаревачког, али је већ јула 1860. дао оставку. Неко време живео је у Ваљеву на родитељској окућници и радио као правозаступник (1862-1863). После тога, до 1866, живи у Београду и углавном се бави књижевним и публицистичким радом издајући календаре, забавнике и књиге, а онда прелази за коректора у штампарији Игњата Сопрана у Сарајеву. Писао је песме, драме и преводио драме и прозу. Сарађивао је у више познатих листова и часописа. Све његове песме штампане су у књизи *Поврајтак бродара*, коју је објавио Међуопштински историјски архив Ваљево, 1995, а за штампу је приредио Станиша Војиновић. Његова драма *Јаничар* играна је и у Народном позоришту Београд, а играли су је и дилетанти ваљевских позоришта.

КАРАМАРКОВИЋ МИХАИЛО⁵, рођен око 1813. године. Почетком педесетих година 19. века био је адвокат у Ваљеву и пренумерант на неке књиге и друге публикације. Већ 1852. године био је практикант, а 1860. изабран је и за судију Окружног суда у Ваљеву. У међувремену, био је судија трговачког суда у Београду. Касније, био је окружни начелник у Чачку, а од 1864. радио је и у Лозници.

Познато је да је био ожењен Алексијом, кћерком Анте Јовановића, кнеза, капетана и начелника Среза подгорског. Она је претходно била удата за Вујицу Леонтијевића трговца из Ваљева. После његове смрти удала се за Карамарковића и донела му добар мираз. Њена сестра Јелена била је удата за Марка Дабића, судију и државног саветника из Ваљева.

РОБОВИЋ ДИМИТРИЈЕ МИТА⁶, рођен 26. октобра 1847. године у Чачку, од оца Ристе трговца и мајке Милице, домаћице. Основну школу учио је у месту рођења, а гимназију и права у Београду. У Ваљеву

4 Ф. Н. Глогич: *Поврајтак бродара*, Ваљево, 1995, стр. 510 и *Биографски лексикон Ваљевског краја*, I књ., стр. 243.

5 Б. Перуничич: *Чачак и Горњи Милановац*, Чачак, 1969, књ. II, стр. 17; О. Гавриловић: *Ваљевски окружни суд 1815-1865. 50 година*, Београд, 1973, 196 и 199; и М. Бојанић: *Преци њоново зворе*, Ваљево, 2005, I, 41.

6 Л. Лазаревић: *Митја Робовић*, Глас Ваљева, 9. новембра 1930; Алманах *Пашић*, Београд; З. Ранковић: *Библиотеке у Ваљевском крају*, Ваљево, 1989, стр. 39, 102, 103 и 120.

је радио као адвокатски приправник код Петра Драговића. Касније је и самостално обављао адвокатске послове али изгледа није имао положен правозаступнички испит, а можда ни правни факултет.

Био је и секретар Окружног одбора Округа ваљевског и један од оснивача Радикалне странке у Ваљеву. Према непотврђеним подацима извесно време био је и окружни начелник. Са петорицом својих другова припремио је и објавио књигу *На погмешања у Ваљеву*. Због тога је био хапшен и одлежао је месец дана затвора. По изласку из затвора написао је и 1882. године објавио књигу *Разбојници и Развраћеници у Ваљеву*, којом је разголитио прљаве радње напредњачких власти и хајдучких јатака. Имао је солидну личну библиотеку, а 42 разне књиге, научне вредности његова мајка после његове смрти, 1883. године, поклонила је Гимназијској књижници, док је 140 књига поклонила је Читаоници и књижници Ваљевске трговачке омладине.

У Ваљеву је, 13. маја 1890. године, склопио брак са Јеленом Милутиновић, рођеном 7. маја 1869. године у Крупњу, од оца Милутина и мајке Стане. Кум им је био Љуба Јоксимовић, књијар и народни посланик из Обреновца. Умро је 1892. године у Ваљеву и сахрањен на старом ваљевском гробљу. Касније, његова удова удала се за Стевана Остојића, трговца из Ваљева.

Јавни правозаступници у Ваљеву

Пошто је суђење сложен и субјективан процес то га је тешко и замислити без учешћа људи и њиховог субјективног процењивања, утврђивања чињеница и ангажовања у сваком смислу да би се дошло до добре пресуде, па је неопходно и ангажовање компетентних бранилаца.

Дакле улога адвоката је важна, јер он најбољим својим стручним знањем, највећим ангажовањем и употребом велике енергије заступа једну страну, односно тезу, у кривичној ствари. А све показује да је адвокатура важан стуб правосудног система и полуга остварења правде.

Према досадашњим сазнањима први јавни правозаступници у Ваљеву били су Љубомир и Мирко Радовановић, а њима су се убрзо придружили Ђуро Циндрић и Петар Драговић, касније и многи други, тако да је у Ваљеву било више десетина носилаца адвокатске функције.

Кроз историју у Ваљеву је увек било доста адвоката, што показује да су имали и доста посла, а то опет пуно сведочи о нашем менталитету и култури. Према тврдњама Борислава Боре Вујића, хроничара старог Ваљева, готово ни један ваљевски адвокат дуго није имао сопствену кан-

целарију већ је адвокатску делатност обављао у својој кући – стану. По том извору изгледа да је прву адвокатску канцеларију ван стамбених просторија отворио Михаило Јевтић Кајле. Она се прво налазила у Кнез Милошевој улици бр. 3, тамо где је сада воскарска радња, а онда у једној просторији до Ваљевске штедионице (садашње зграде НУ Напред и Радио Ваљева).

Занимљиво је да је велика већина ваљевских адвоката живела у најужем центру града. С тим у вези, Димитрије Маринковић је написао: *У Ваљеву је била једна улица названа, у шали „џора Романија”, зашто што су биле у њој куће или стјанови неких адвоката или адвокатских њискарача. Влада, а нарочито министар Рајко, за кога сам унапред казао како је строга био у џоњењу несавесних чиновника, трагао је свом снагом да то зло уништи. И он је врло енергично настојавао да Ваљевски суд то ствар добро извиди и пресуди. У суду је тада био председник Марко Лазаревић, истина по способности доста слаб, али енергичан и у строгаости је доста претеривао. Ово претеривање нарочито се испољавало у томе, што је са њимвореницима поступао мало и нечовечно.*⁷

Такође, треба нагласити да су сви они имали своје куће, опремане најсавременијим намештајем и инвентаром, што значи да су пристojно зарађивали. Очигледно је да то нису биле неке велике паре, јер међу казнијим овдашњим адвокатима није било енормно богатих људи. Вредна помена је и чињеница да адвокати у Ваљеву раније никад нису радили ортачки, без обзира на фамилијарне везе, партијску припадност и друго. То ипак не значи да међу њима није било сарадње, солидарности и помоћи. Напротив, они су се међусобно испомагали, замењивали се, уступали предмете и слично, али очигледно нису волели да имају и деле заједничке приходе.

Велика већина њих потицала је из имућних породица, а и трудила да се ожени миражцинком или девојком из добро стојећих кућа како би још више увећали свој капитал. Тако су васпитавали и децу, коју су слали на даље школовање, па и у иностранство, саветовали их да склапају брачне везе са девојкама из таквих породица. Не мали број, поред адвокатског посла, бавио се разним банкарско-финансијским трансакцијама, рентеријерством, и неким видовима пољопривреде, трговине и угоститељства.

Јавни правозаступници или адвокати као школовани, елоквиентни а често и имућни људи уживали су велики углед у овом граду на Колубари. Многи од њих не само да су активно учествовали у разним облицима јавног живота локалне заједнице, већ су у многим областима били

⁷ Успомене и доживљаји, Београд, 1939, стр. 19

веома активни чак се може рећи и организатори и носиоци појединих акција и активности.

Нарочито су били активни у политици. Истине ради треба нагласити да појединци међу њима нису били баш чврсти у својим политичким уверењима и пре би се могло рећи да су се поводили за материјалним и другим личним интересима. Познато је да су неки од њих били страначки прваци и истакнуте личности, да су им повераване и неке веома одговорне политичке, па и државничке дужности. Други су активно учествовали у раду разних спортских, културно-уметничких, националних и хуманитарних организација и удружења. Било је и оних који су се бавили књижевним, новинарским и другим стваралачким радом.

АНЂЕЛКОВИЋ АЛЕКСА⁸, рођен је 19. априла 1867. године у Београду, од оца Милана и мајке Јеле. Матурирао је у Првој београдској гимназији 1886. Каријеру је започео као војно-судски поручник у команди Дринске дивизијске области са седиштем у Ваљево (1892-1893). Потом је 1894. прешао у цивилну службу и био судија истражног суда за Ваљево и Подгорски срез. Отпуштен је из државне службе, па је 1895. отворио адвокатску канцеларију у Ваљево и радио до 1903. године. У то време био је и члан Ваљевске задруге за помагање и штедњу.

Чим су се политичке прилике 1903. смириле, вратио се у суд и био председник суда у Чачку (1905-1908), Пожаревцу (1908-1909) и Прокупљу (1910-1911). Наименован је 1911. године за инспектора Министарства правде, први након што је установљено ово место. У том својству обилаго је судове по читавој земљи и доприносио да они функционишу без већег застоја и у складу са важећим прописима. Резултати остварени у том послу кандидовали су га за место судије највишег суда у земљи, на којем је био до избијања Првог светског рата.

У рату је учествовао као резервни судски официр, а по завршетку рата вратио се на посао судије Касационог суда, где га је и затекла смрт. Умро је Београду, 8. септембра 1930. Био је ожењен Јеленом Прикелмајер, рођеном 18. августа 1876. године у Ваљево, од оца Клаудија, првог ваљевског апотекара и мајке Марије.

БАДЊЕВАЦ П. САВА⁹, правник, адвокат, народни посланик (? , 1868 – Крагујевац, пре 1934). Матурирао је у Мушкој гимназији Кнеза Милоша Великог у Крагујевцу (1886). Након завршеног школовања постављен

8 *Шематизми Србије*, Београд, 1891-1914; *Политика*, Београд, 9. 9. 1930, 7, М. Першић: *Ваљево град у Србији крајем 19. века*, Ваљево 1997, стр. 246; *Српски биографски речник*, Нови Сад, 2004, књ. I, стр. 194; Рад. М. Драшковић: „*Карађорђева улица*” (3. наставак), Напред, Ваљево, 13. 07. 1970; МИАВ: Збирка матичних књига.

9 *Шематизми Србије*, 1891, 1893-1897, 1901-1907; *Споменица Мушке гимназије у Крагујевцу 1833-1933*, Крагујевац, 1934, стр. 498; Ж. Живановић: *Политичка историја*

је 1891. за писара треће класе у Крагујевачком првостепеном суду. На место истражног судије за варош Ваљево и Подгорски срез именован је 1893. Правозаступник у Ваљевском првостепеном суду је 1894, а наредне године у Пожаревачком првостепеном суду. Судија Ћупријског првостепеног суда постао је 1896, а потом председник Општине крагујевачке и јавни правозаступник у Крагујевцу (1899-1905).

Неко време био је и члан Одбора за испитивање правозаступничких кандидата. Као члан Независних либерала на њиховој листи изабран је, маја 1903, за народног посланика за Крагујевачки округ. У времену које је претходило његовој смрти био је адвокат у Крагујевцу. Бавио се и друштвеним радом. Био је у пододбору Дриносавског кола јахача *Кнез Михаило* (1894) за Ваљевски округ, а 1895. члан његове управе.

БОЖОВИЋ ЈОВАН¹⁰, рођен 2. јануара 1856. године у Карановцу (данашњем Краљеву), од оца Боже, председника окружних судова у Горњем Милановцу и Ваљеву а потом члана Касације и мајке Катарине, домаћице. У почетку је радио као писар у Окружног суда у Ваљеву. Сопствену адвокатску канцеларију у Ваљеву водио је од 1882. до пред Први балкански рат. Имао је канцеларију у Обилићевој улици, а био је познат и по честим путовањима у иностранство. Током 1900. године уведен је стечај на његову имовину, па је био удаљен из службе.

По страначкој припадности био је најпре радикал, уписан у ту странку 6. фебруара 1882. године. Потом напредњак, па је биран и у органе Напредњачке странке. Током 1891. године биран је и за председника Управног одбора Ваљевске задруге за међусобно помагање и штедњу.

У Ваљеву је, 14. новембра 1882. године, склопио брак са Даринком Јовановић, рођеном 6. јула 1865. године у Ваљеву, од оца Радомира, окружног проте и мајке Марије. У браку са њом имао је четири кћери и два сина. Пошто се развео, 11. новембра 1907, у Ваљеву је склопио нови брак са Бојаном Николић, рођеном 9. априла 1878. године у Великој Кикинди, од оца Луке чиновника и мајке Јулијане. Кумови на венчању били су Љубомир Дамњановић, трговац из Ваљева и Урош Човић, трговац из Кикинде.

Умро је у Ваљеву после 1912. године.

Србије у другој половини 19. века, 14, Београд, 1923-1925, стр. 4, 314; *Слога*, Београд, 20. 5. 1903; *Српски биографски речник*, Нови Сад, 2004, I књ. стр. 342; *Бранич*, Београд, 1899. У Крагујевцу је радио као адвокат и под презименом Бадњаревих (*напомена аутора*).

10 *Шематизми Србије*, Београд, 1876-1900; Б. Перунички: *Чачак и Горњи Милановац 1815-1865*, Чачак, 1868, стр. 705, 706, 747; Л. Павловић: *Радикална странка у Србији пре Тимочке буне*, према архивској грађи из збирке Музеја у Смедереву, Смедереву, 1984, стр. 55; М. Перишић: *Ваљево град у Србији крајем 19. века*, Ваљево 1997, стр. 140 и 288. *Биографски лексикон Ваљевског краја*, књ. I, допунска свеска, стр. 387; МИАВ: Збирка матичних књига.

ВЕСИЋ ЂОРЂЕ¹¹, родио се 11. марта 1876. године у Котешици, општина Ваљево, као друго дете Јановке и Лазара, пољопривредних произвођача. После основне школе завршио је Гимназију у Ваљеву и студије права у Бечу. До 1914. године радио је као адвокат у Ваљеву. Нисмо успели утврдити када је почео да ради. Као официр српске војске повлачио се према Албанији. Оболео је од пегавог тифуса и умро у Трстенику. Сахрањен је на војним гробљу у том граду.

Зна се да је новембра 1905. године засновао брак са Вукосавом, која је била аустријског порекла. У браку су изродили петоро деце, од којих су троје помрли као бебе. Син Владислав, рођен 1910, радио је као саобраћајни чиновник полиције у Београду, због чега је 1945. године стрељан. Син Зоран, рођен 1912, завршио је Војну академију и до Другог светског рата радио као официр, а потом као службеник.

ВОДЕНЛИЋ ШТЕРИЈА – СТЕРИЈА¹², рођен је 1853. године у Водену у Македонији, па је по месту рођења добио и презиме. У Ваљеву је распрострањено мишљење да је он цинцарског порекла. Зна се да је завршио Прву мушку гимназију у Београду 1871. године, а потом студије права.

Почео је радити као писар у Окружном суду у Чачку. Неко време био је управник Казненог завода у Нишу. Потом је службовао као секретар Окружног суда, судија и председник првостепеног суда у Ваљеву. Био је поштован и цењен од свих суграђана. Изгледа да је пензионисан, па је 1889. године постављен за јавног правозаступника за Округ подрињски у Лозници. Већ од 1. августа 1889. имао је сопствену адвокатску канцеларију у Ваљеву. Док није купио кућу у Ваљеву, Ул. краља Александра (сада Војводе Мишића) становао је под кирију у Карађорђевој улици бр. 38. Умро је 16. новембра 1914. године у Сезу, у Македонији.

Био је ожењен Јеленком – Ленком (рођена у Пожаревцу¹³, а умрла у Ваљеву 1939) и са њом имао синове: Јанка, судију Окружног суда у Ваљеву, који се није женио; Богољуба – Боду, грађевинског инжењера, Душана (1867-1951), глумца и кћери Јелену и Милицу удату за Љубомира Ј. Павловић, пешадијског капетана II класе и витеза Карађорђеове звезде са мачевима. Бода је био ожењен Љубицом, професорком Ваљевске гимназије, иначе кћерком Живка Васиљевића, воскара, а сестром Мирка Васиљевића, познатог трговца. На самрти она га је заклела да после њене

11 Др М. Весић: *Родослов Весића предака*, Београд, 1906, стр. 75, 81, 103 и 124.

12 *Шематизми Србије*, Београд, 1890-1900; *Биографски лексикон Ваљевског краја*, књ. I, св I, стр. 394 и 395; М. Перишић: *Ваљево град у Србији крајем 19. века*, Ваљево 1997, 140 и 171; М. Милићевић: *Удаја Ваљевки за официре крајем 19. и почетком 20. века*, Гласник Историјског архива Ваљево, 1998, бр. 32, 104; Казивање Борислава Боре Вујића, хроничара старог Ваљева; *Бранич*, Београд, 1889, стр. 298.

13 Према другим изворима она је била Београђанка.

смрти ожени њеном колегиницом и пријатељицом Миленом Ђурић, кћерком Сретена Ђурића, познатог ваљевског трговца, а неко време и председника Ваљевске општине, што је и учинио. Јеленина кћерка Катарина била је удата за Бошка Буњака, а њихова кћи за Бранислава (Милана) Јеротића, дипломираног грађевинског инжењера из Ваљева у Београду, који је неко време био и наш конзул у Шангају.

ВУКОСАВЉЕВИЋ ДРАГОЉУБ – ДРАГИША¹⁴, рођен је 4. фебруара 1865. године, од оца Василија – Васе, механције и мајке Катарине – Кате. Средином 19. века отац му се доселио из Зарожја код Бајине Баште у Ваљево и најпре радио као ситни трговац у старом делу града. Иначе, пореклом су из Колашина, одакле су под презименом Голић, стигли у Зарожје. Завршио је правни факултет и најпре радио као приправник у ваљевском Окружном суду.

Од 1895. године до смрти радио је као јавни правозаступник. Био је вредан и имућан човек, веома поштован и цењен. Посебно је био пажљив према својим клијентима, а никад није примио сумњиве ствари да ради. Био је члан Дриносавског кола јахача *Кнез Михаило* у Ваљеву. Пријавио је да је током Првог светског рата претрпео материјалну штету од 118.342 динара, а досуђена му је од 32.570 динара. У политичком погледу припадао је Радикалној странци. Добио је у мираз бившу кућу колеге Љубе Радовановића у Карађорђевој улици у Ваљеву.

Током 1889. године склопио је брак са Драгињом Драгом Тадић, рођеном 18. децембра 1860. године у Ваљеву, од оца Радомира, трговца и мајке Милеве. По мушкој линији она је била унука Јеврема Тадића, чувеног трговца из Ваљева, а по женској праунука кнеза Јовице Милутиновића, кнеза из Санковића код Ваљева. Имали су деветоро деце: Радомира (1890), Војислава (1895), Милеву (1897), Радмилу (1898), Петра (1900), Момчила (1901) и Катарину, док имена друге деце нисмо успели да установимо. Један од његових синова припадао је Батаљону *1300 кајлара* и погинуо је током Првог светског рата. Милева – Мила била је удата за професора и писца Јована Бабића из Ваљева, Катарину за артиљеријског пуковника Милоја Лазаревића, а Радмила – Алила за судију Светислава Милисављевић.

Умро је у Ваљеву 10. маја 1939. године.

14 *Шемањизми Србије*, Београд, 1895-1900; *Биографски лексикон Ваљевског краја*, 1. књ. 3. св, стр. 204; М. Перишић: *Ваљево град у Србији крајем 19 века*, Ваљево 1997, 140 и 172. М. Исић: *Материјално страдање ваљевског становништва у Првом светском рату*, Ваљево, 1996, стр. 27; М. Милићевић: *Удаја Ваљевки за официре крајем 19. и почетком 20. века*, Гласник Историјског архива Ваљево, 1998, бр. 32, стр. 105; Рад. М. Драшковић: „Карађорђева улица“, (4. наставак), *Напредак*, Ваљево, 13. 07. 1970; МИАВ: Збирка матичних књига.

ГРЕБЕНИЧАНИН (ГРЕБЕНАЦ, ГРЕБЕНЧЕВИЋ) МИХАИЛО¹⁵

– употребљавана су сва ова презимена. Презиме је добио по Гребенцу, селу у Банату, недалеко од Беле Цркве, одакле потичу његови родитељи. Рођен је у Пожаревцу, где му је отац био први и једини кројач грађанског одела. Код њега је неко време шегртовао потоњи ђенерал Јован Драгашевић, професор и књижевник. Иначе, зна се да му је отац изучио и, пре Пожаревца, радио кројачки занат у Белој Цркви у Банату. Одрастао је у Пожаревцу и Београду, где се школовао. Прву мушку гимназију у Београду завршио је 1868. године, а дипломирао је на Правном одсеку Велике школе у том граду.

У Ваљево је дошао почетком 70-тих година 19. века и почео радити као судски писар. Од 1879. године имао је сопствену адвокатску канцеларију. У *Пословима је увек био тачан, вредан и свесћан, да се нико и никада није могао пожалити на њега* (Љубомир Павловић). По политичкој припадности био је члан Напредњачке странке¹⁶. Повремено се претплаћивао на разне књиге и друга издања, а био је сакупљач претплате на књижевни часопис *Пољег* у Ваљеву и околини.

Оженио се, 10. јула 1877. године, са Милком, кћерком Драге Видаковића (1814-1902), трговца кожом из Београда, пореклом из Херцеговине. Имали су осморо деце: близанце Милована и Милицу (1879), Софију (1881), Даринку (1883), Миодрага (1884), Петра (1886) Светолика (1887), Анку (1889) и Добрилу (1891). Синови Петар (1886-1936) и Светолик (1887-1957) Гребенац били су познати адвокати, са заједничком канцеларијом у Београду на Обилићевом венцу. Поред свакодневног рада у струци обојица су се и успешно бавили новинарством, па су бивали уредници више листова и часописа у Београду. Кумовао им је Марко Јакшић, адвокат у Ваљеву са члановима своје породице.

Имали су велику кућу у Обилићевој (сада Карађорђевој) улици бр. 91, до оновремене кафане „Европа“ и куће колеге Михајла Јевтића Кајла. Ту кућу су његови потомци продали др Раци Стефановићу из Ваљева, а то је она кућа где се сада налази кафић „Корнер“. Био је један од улагача у Српску књижевну задругу. Према писању Борислава Боре Вујића, и он и супруга, били су Београђани. Она је у Ваљеву остала запамћена по старинској ношњи са тепелуцима и дугој сукњи са либадетом, коју је стално носила.

Умро је почетком 20 века.

15 *Шематизми Србије*, Београд, 1876, 1880-1883, 1890-1900; М. М. Костић: *Усџон Београда*, књ. 2, Београд, 2000, стр. 33-38; *Биографски лексикон Ваљевског краја*, књ. I, св. III, стр. 204; М. Перишић: *Ваљево град у Србији крајем 19 века*, Ваљево 1997, стр. 140, 172 и 246; Љ. Павловић: *Михаило Гребеничанин бивши адвокат у Ваљеву*, *Глас Ваљева*, 21. 06. 1931, стр. 4; *Ко је ко*, Београд – Загреб, 1928, стр. 40; *Београдске оштинске новине*, Београд, 1936, бр. 673, стр. 8; Рад. М. Драшковић: „Карађорђева улица“ (4. наставак), *Напред*, Ваљево, 20. 07. 1970; МИАВ: Збирка матичних књига.

16 Има података да је био и члан Радикалне странке.

ДРАГОВИЋ МИЛАН¹⁷, рођен 1880. године у Ваљеву, од оца Петра адвоката и мајке Јелене, домаћице. Основну школу и гимназију учио је у месту рођења. Правни факултет завршио је у Београду. Адвокатску канцеларију најпре је отворио у Ваљеву 1. новембра 1906. године, а затим ради као адвокат у центру Београда све до 1939, када је канцеларију преселио у Стару Пазову. Заступао је многе познате фирме и друге клијенте. Забележено је да је краће време радио и у Туприји. Од 1941. до 1945. био је у немачком заробљеништву у Оснабрику. Умро је у Београду 12. децембра 1965. године.

Радећи као адвокат стекао је велики углед у јавности, а поготово у редовима својих колега, те је почевши од 1921. био биран за члана Управе Удружења правозаступника. Годину дана касније изабран је за председника Управе овог струковног удружења. И касније, све до 1929, биран је за члана управе. Његов активан рад настављен је у форумима Адвокатске коморе. Током 1933. године изабран је и председника Скупштине Адвокатске коморе Београда када му је одато посебно признање за плодан вишегодишњи рад.

ДРАГОВИЋ ПЕТАР¹⁸, рођен је 1839. године у Шљивовици на Златибору, општина Чајетина. Завршио је права и био практикант у Београду (1860-1862). Од 1869, радио је као адвокат у Ваљеву.

Један је од првих и истакнутијих припадника Радикалне странке. Међу првима почео је да се супротставља реакцији и да се залаже за победу слободоумних идеја, па је због тога често био на удару актуелних власти. Када је у Крагујевцу избио *Црвени барјак* (1876) јавио се да брани оптужене. Још 1881. године са Митом Робовићем, Љубом Јоксимићем; Костом Мартиновићем и Вучићем Миловановићем издају књигу *На њодемања у Ваљеву*, којом критикују тадашњу реакцију.

Кад су радикали дошли на власт постао је окружни начелник, прво у Ужицу (1888/89), а потом и у Ваљеву. Наводно због болести дао је оставку и вратио се адвокатури. Повремено се претплаћивао на неке

17 *Историја Југословенске адвокатуре*, Београд, 2000, књ. II, стр. 258; Казивање Милице Милатовић, професорке у пензији из Београда.

18 *Шемањизми Србије*, Београд, 1870-1871, 1872, 1873, 1875. и 1876; *Биографски лексикон Ваљевског краја*, књ. I, св. III, стр. 204; М. Перишић: *Ваљево град у Србији крајем 19. века*, Ваљево 1997, стр. 239; Алманах *Пашић*, Београд, 1925, књ. II, стр. 60; Л. Лазаревић: *Мали њоменик*, Београд, 1933, стр. 93 и 95; З. Ранковић: *Библиотеке у Ваљевском крају*, Ваљево, 1989, стр. 33; Рад. М. Драшковић: „*Карађорђева улица*“ (4. наставак), Напред, Ваљево, 20. 07. 1970; *Српски биографски речник*, Нови Сад, 2007, књ. 3, стр. 378; МИАВ: Збирка матичних књига.

књиге *Правиљелстивуици совјетї серїски*, који је изашао у Бечу, 1860. године. Доста је читао, а многе своје књиге поклањао је Градској књижници и читаоници у Ваљеу.

У Ваљеу је, 11. новембра 1873. године, склопио брак са Јеленом, кћерком Василија Симеуновића, трговца из Ваљева. Кум им је био Јаков Михаиловић, болтација трговац и један од градоначелника Ваљева. Имали су четворо деце, а син им Милан био је познати београдски адвокат. Кћерка Милица била је удата за Радомира Петровића, познатог ваљевског трговца.

Био је комуникативан, господствен и веома духовит човек. Важио је способног и разборитог човека, умереног у наплати својих услуга. Озбиљно је прилазио сваком предмету што му је обезбедило бројну клијентелу. Сви су у њему гледали паметног човека и одличног адвоката. Његова кућа налазила се у Карађорђевој улици, до бивше кафане „Посавина“.

Умро је 8. јуна 1891. године у Ваљеу. Тим поводом *Ваљевске новине* су писале како је наше грађанство изгубило одличног човека и одличног правника, а Радикална странка оданог човека.

БУРАШКОВИЋ МАРКО¹⁹, бивши судски писар из Ваљева, 16. децембра 1899. године положио је правозаступнички испит и одмах потом постављен за јавног правозаступника при Ваљевском првостепеном суду. Кратко је обављао тај посао пошто је, већ новембра 1900. године, постављен за секретара II класе Начелства ваљевског и в. д. начелника Среза колубарског Округа ваљевског са седиштем у Мионици.

Био је верен Јеленом, кћерком Петра Живковића, професора – тадашњег директора Ваљевске гимназије и члана Српске краљевске академије наука.

БУРИЧИЋ МАРКО²⁰, рођен је 26. марта 1861. године у Ваљеу, од оца Стевана, окружног инжењера и мајке Марије, домаћице. Гимназијско школовање започео је у Ваљеу а завршио у Београду, у Првој мушкој гимназији 1878. године. Две године студирао је технику у Пе-

19 *Шематизми Србије*, Београд, 1900; *Београдске оштинске новине*, Београд, 12. децембра 1899; *Народне новине*, Београд, 17. новембра 1899; *Бранич*, Београд, 1899. и 1900. године.

20 *Шематизми Србије*, Београд 1885/1900; *Народна енциклопедија СХС*, Загреб, 1925-1929 (ћирилица), књ II, стр. 701; М. Ж. Живадиновић: *Српски адвокати у XIX веку*, Београд, 1969, *стр. 11*; *Ваљевске новине*, Београд, бр. 12, 24. 12. 1891, 4; *Биографски лексикон Ваљевског краја*, књ. II, св. VI, стр. 8; М. Перишић: *Ваљево град у Србији крајем 19. века*, Ваљево 1997, стр. 140, 194; Алманах *Пашић*, књ. II, стр. 60; Ј. Лазаревић: *Мали поменик*, Београд, 1933; Љ. Трајковић: *Казивања о старом Ваљеу*, Ваљево, 1980, стр. 26; Братислава Костић: *Ново гробље у Београду*, Београд, 1999; *Бранич*, Београд, 1888. године, бр. VII, стр. 240; 1926, бр. VII и VIII; МИ-АВ: Збирка матичних књига.

трограду, а правне студије завршио је на Великој школи у Београду, 1885. године. Још у току студија истакао се као вођа радикалске омладине.

Најпре је радио као судски писар а потом као судија Првостепеног суда за варош Београда. Правозаступнички испит положио је још 1888. године. Фебруара 1892. отворио је адвокатску канцеларију. Дobar говорник и одличан правник врло брзо стекао је углед једног од најбољих ваљевских адвоката, нарочито је био успешан у кривичном поступку. На почетку канцеларију је имао у кући Симе Бајића, а потом у кући Глише Ренгеровића, писара, преко пута Окружног суда у Ваљеву. Дуго је био повереник Удружења јавних правозаступника за Ваљевски округ.

Убрзо је постао радикалски првак и више пута биран за народног посланика Ваљевског краја. Прешавши у Београд 1902. постао је председник првостепеног суда, а већ 1903. окружни начелник у Ваљеву. Од 1903. до 1912. био је касациони судија, 1912. министар правде (поново је на тој дужности у раздобљу 1913-1918).

После Првог светског рата је касациони судија, а од 1. марта 1920. године постао је председник Државног савета. Током 1922. је министар за конституанту и затим министар социјалне политике, а од 18. јула 1925. и министар правде. Творац је тзв. *Марковог њројкола*, односно покушаја споразума између Радикалне странке и Хрватске сељачке странке из априла 1923. године, који се одбијањем Стјепана Радића, завршио неуспешно. Чланке из области права објављивао је у *Полицијском гласнику* и још неким публикацијама.

Оженио се 31. јула 1897. године са Босиљком Бојком Јанковић, (1876-1957), рођеном у Врњцима, од мајке Персиде и оца Василија – Васа (1831-1878), артиљеријског потпуковника, стално настањеном у Београду. Кум им је био Богдан Јанковић (1868-1918) из Ваљева, тада професор Прве београдске гимназије, а потом директор Ваљевске гимназије и народни посланик. Имали су сина Стевана рођеног 1900, који је умро 1912. године.

Марко је преминуо као министар правде у Карловим Варима 3. августа 1926. године. Сахрањен је 9. августа 1926. године, о државном трошку, на Новом гробљу у Београду. Изнад његове гробнице постављена је скулптура мушке главе у високом рељефу, од камена, рад вајара Стаменка Ђурђевића. Поводом Ђуричићеве смрти *Бранич*, орган Удружења јавних правозаступника, донео је дужи некролог односно говор тадашњег потпредседника Удружења Љубомира З. Стефа-

новића, који је поред осталог рекао: *Као адвокат он је оставио најлепше име. А као човек миран, њиситиујачан, љубазан, ошвореноџ карактѣра и свесѣтрано образован ѣрсониѣкује новоџ човека нашеџ народа.*

БУРИШИЋ МАРКО²¹ био је јавни правозаступник у Ваљеву 1883. године. На жалост, о њему нисмо успели ништа више да сазнамо.

ИВКОВИЋ ЖИВКО²², рођен је 6. октобра 1872. године у Кумодражу крај Београда, од оца Симеуна, тежака и мајке Смиљке, домаћице. Основну школу учио у месту рођења, а Прву мушку гимназију завршио у Београду 1890. у генерацији са Благојем Барловцем, Ђуром Докићем, Николом Вулићем и Слободаном Рибникаром. Дипломирао је право на Великој школи у Београду.

Живко са суйруџом

Радио је као писар Првостепеног суда у Ужицу (1896/97) и секретар II класе Првостепеног суда у Шапцу, а 18. јануара 1903. постављен је за судију за неспорна дела Првостепеног суда у Ваљеву. Касније је бивао адвокат у Ваљеву и државни правобранилац. Пензионисан је као генерални директор Министарства финансија Краљевине СХС. Активно је учествовао у ослободилачким ратовима 1912-1918, а његова имовина у Ваљеву претрпела је значајну материјалну штету.

Био је доста ангажован у својој средини. На парламентарним изборима 24. јуна 1906. био је носилац посланичке листе Народне странке за Срез ваљевски. Као један од акционара, 19. октобра 1921, биран је за председника Управног одбора Ваљевске штедионице. Волео је доста да чита те се претплаћивао на разне књиге, листове и часописе, па је 1910. године изабран за потпредседника Градске књижнице и читаонице у Ваљеву. Био је заљубљеник и у лов и природу. На ло-

21 *Шематизми Србије*, Београд 1883.

22 *Шематизми Србије*, Београд, 1896, стр. 28; 1899, 39; 1901, 46; 1902, 46; 1903, 44; 1904, 214; 1905, 45; 1907, 45; 1908, 45; 1909, 45; 1910, 45; 1921, 70; 1914, 53 и 232; *Споменница о стѣџоџишњици Прве мушке џимназије у Беоџраду 1839-1939*, Београд, 1939, 461; *Срѣске новине*, Београд, 16. 20. 1. 1908, 1; *Народна енциклопѣдија СХС*, Загреб, 1925-1929 (ћирилица), књ. IV, 1031; *Политика*, Београд, 6308, 15. 11. 1925, стр. 7; М. Трипковић: *Ваљево 1900-1941*, Ваљево, 1980, стр. 48; З. Ранковић: *Библиотеке у Ваљевском крају*, Ваљево, 1989, стр. 92; Ф. Карић: *Ваљевско ловстѣво 1895-1990*, Ваљево, 1990, стр. 17; М. Исић: *Матѣријално стѣраџање ваљевскоџ стѣановништѣва у Првом свѣјском рајѣу*, Ваљево, 1996, 27; МИАВ: Збирка матичних књига; Запис са надгробног споменика.

вачком збору, одржаном 9. новембра 1919. године, изабран је за председника Ловачког друштва „Браћа Недићи“ у Ваљеву.

Деветог фебруара 1905. године склопио је брак са Даринком Николић, рођ. 18. новембра 1884. године у Ваљеву, од оца Саве, трговца, једног од најимућнијих и најугледнијих људи у граду и мајке Миле. У браку су добили Симу који је умро као беба. Посредством женине родбине повезао се са многим познатим и угледним породицама. Пошто је тешко оболео лека својој бољци потражио је у Бечу, где је умро 9. новембра 1927. године. Сахрањен је на Новом гробљу у Ваљеву.

ЖИВКОВИЋ КОСТА²³ био је јавни правозаступник у Ваљеву између 1876. и 1893. године. Нисмо успели установити где је и кад рођен, ни где се и како школовао, али знамо да је VI разред Шабачке гимназије завршио 1862. године, а Прву мушку гимназију у Београду 1864. Познато је да је као бранилац био ангажован у чувеној *Алаванићшевој афери*. Касније је био председник Шабачке општине 1897-1899. године и поново јавни правозаступник у том граду. Према неким подацима имао је парни млин у Шапцу још 1890. године.

ЈАКШИЋ МАРКО²⁴, рођен 1834. године, али нисмо успели да сазнамо где. Познато је да он води порекло од Јакшића из златиборске Криве Реке, који су се тамо доселили из племена Кучи. Такође, зна се да је права завршио у Петрограду. Као чиновник живео је и радио шездесетих и почетком седамдесетих година 19. века у Чачку.

Потом је дошао у Ваљево, где је 1874. отворио и до 1888. године водио адвокатску канцеларију. Имао је кућу у Ваљеву у Улици краља Александра (данашња војводе Мишића). Напрасно је умро 21. јануара 1889. године у Београду и сахрањен на тамошњем Новом гробљу, где је и сада породична гробница.

У браку са Анком имао је синове: Светолика (1868-?) новинара – уредника *Штампе* и дипломату; др Гргура (1871-1935), познатог историчара и професора Универзитета; Михаила (1874-1951), артиљеријског капетана, Борислава (1881), Младена (1882) и Бранимира (1887-1928), управника Косанчића и кћи Смиљану.

23 *Шематизми Србије*, Београд, 1876, 1883, 1890-1893, 1900; *Споменица о стоогодишњици Прве мушке гимназије у Београду 1839-1939*, Београд, 1939; *Шабац у прошлости*, Шабац, 1980, II књ, стр. 340, III књ. 179, и Бранич, Београд, 1899.

24 *Шематизми Србије*, Београд, 1875-1882; Ј. Мишић: *Златибор*, Београд; Б. Перуничкић: *Чачак и Горњи Милановац*, Чачак, 1969. књ. II, стр. 47; М. Перишић: *Ваљево град у Србији крајем 19 века*, Ваљево 1997, стр. 239; *Биографски лексикон Ваљевског краја*, књ. II. св. VII, стр. 74; *Бранич*, Београд, 1889, стр. 132; Запис са надгробног споменика.

ЈАНКОВИЋ СТЕВАН²⁵, рођен је 1847. године у Београду, од оца Томе, трговца и мајке Станице, домаћице. Основну школу, гимназију и Правни одсек Велике школе завршио је у Београду. Усавршавао се у на универзитетима у Минхену и Лајпцигу.

Радио је као писар Управе фондова 1871. године, а потом био ванредни експедитор Министарства војног и вршилац дужности помоћника министра војног (1872), рачунополагач Главне контроле (1874) и судија у Шапцу (1880) и члан Суда подрињског (1880). За судију Првостепеног суда ваљевског постављен је 1891, а за његовог председника у лето 1893. године. Те године изабран је и за одборника ваљевске општине на листи Радикалне странке. Председник Ваљевске општине био је од 18. јануара до 1. марта 1906. године. Од 1898. године радио је као адвокат у Ваљеву. Извесно време био је и повереник Српске књижевне задруге.

У Ваљеву се, 5. јуна 1872. године, оженио се Милевом кћерком Марка Дабића, бившег потпуковника, окружног начелника и државног саветника из Ваљева. Кум им је био Никола Поповић, професор и ректор београдске Богословије. Син му је Јоца био вечити студент медицине и боем, а скончао је живот као пензионисани цариник. Други брак засновао је 27. новембра 1922. године са Анком Русидесе из Београда, старом 58 година, рођеном у Београду, од оца Константина и мајке Софије. Кумови су били Гргур Јакшић, професор универзитета и Ружа Симић.

Имао је своју кућу у Ваљеву, неко време у улици Браће Недића, а потом у Карађорђевој бр. 25. Уз кућу поседовао је лепу башту, пуну разноврсног цвећа, а нарочито лепих ружа. Наводно знао је да каже странци која дође да затражи његову помоћ: *Узми овај будачић и окојај ми ове руже, док не завршим са овом сџранком а и тебе да не буде досадно*. Остало је записано да је као пензионер имао обичај да кад пође од куће у кафану „Златибор“ да понесе по једну ружу коју је поклањао каквој младој жени или девојци. Мада је већ био зашао у године радо је гледао женски свет и заустављао га на улици да мало поразговара и удели какав комплимент.

Умро је у Ваљеву око 1925. године.

25 *Шематизми Србије*, Београд, 1898-1900; М. Перишић: *Ваљево град у Србији крајем 19 века*, Ваљево 1997, стр. 138, 139 и 172; Рад. М. Драшковић: *Карађорђева улица*, (други наставак), *Најпрег*, Ваљево, 6. августа 1970; *Биографски лексикон Ваљевског краја*, књ. II, св. VII, стр. 93; М. Радојчић: *Дабићи из Јаућине*, Гласник Историјског архива Ваљево, бр. 38, Ваљево, 2004, стр. 41-77; З. Ранковић: *Библиотеке у Ваљевском крају*, Ваљево, 1989, стр. 45.

ЈЕВТИЋ МИХАИЛО – КАЈЛЕ²⁶, рођен је 19. новембра 1875. године у Ваљеву, од оца Рајка, механције и мајке Макрене, домаћице. Основну школу и шест разреда гимназије завршио је у родном граду а велику матуру у Првој мушкој гимназији 1901. и Правни факултет у Београду. Још као студент службовао је у Београду, а по завршеним студијама у Првостепеном суду у Ваљеву.

Водио је адвокатску канцеларију у Ваљеву од 1905. године и, с прекидима због ратова, радио 53 године.

Као адвокат заступао је многе странке у судским процесима са најкомпликованијим мотивима, а посебно у имовинско-правним односима. Нарочито је био цењен као врстан цивилиста.

Учесник је оба балканска и Првог светског рата, као официр прослављеног V пешадијског пука Дринске дивизије II позива. Извесно време, 1913. године, био је и председник општине у Љешу у Албанији. За време Првог светског рата био је војно-судски официр у Брдском артиљеријском пуку Дринске дивизије. Током Другог светског рата хапшен је два пута, али је отпуштен као старији и болестан човек. Био је познат као добар адвокат и поштен човек. Важио је за изузетног познаваоца историје Србије у 19. веку.

Пуних 60 година имао је значајну улогу у политичком животу Ваљева. Најпре је био либерал, потом члан Демократске странке Љубе Давидовића, на чијем се програму више пута кандидовао. За народног посланика први пут изабран је 1931. године у Срезу тамнавском на листи Југословенске народне странке (ЈНС).

Дана 18. фебруара 1907. године склопио је брак са Цветом Јовановић, рођ. 13. марта 1885. у Ваљеву, од оца Николе, познатог трговца и мајке Љубице, домаћице. Имали су: кћи Љубицу удату за Милорада – Мила Бабића, дипломираног грађевинског инжењера који је уморен у логору на Бањици; кћи Миленију – Милу удату за Ивана Пуцелја, чувеног професора средње пољопривредне школе у Ваљеву и сина Слободана, адвоката. Имао је кућу у Ваљеву, у Карађорђевој улици, коју је купио од Марка Петровића, проте и народног посланика из Бранковине.

Умро је у Ваљеву, 5. августа 1965. године.

26 *Сенаџ. Народна скупштина – Биографски лексикон*, Скопље, 1935, стр. 145. и 146; Љ. Трајковић: *Казивања о старом Ваљеву*, Ваљево, 1980, стр. 9 33; *Историја југословенске адвокатуре*, Београд, 2000, књ. II, стр. 277; *Најред*, Ваљево, бр 865, од 13. августа 1965; Б. Вујић: *О Мили, Пуцелју и другима*, Ревизија Ваљевац, Ваљево, септембра 1995, стр. 60. и 61; МИАВ: Збирка матичних књига.

КАРАМАРКОВИЋ МАРКО²⁷, родио се 25. априла 1873. у Београду, од оца оца Матије и мајке Даринке. Отац му је био начелник одељења у Министарству иностраних послова. Нисмо успели сазнати где се и како школовао. Међутим, знамо да је време склапања првог брака, 9. септембра 1910. године, био секретар Ваљевског првостепеног суда. Тај брак засновао је са Косаром (Вукосавом) Алексић, рођ. 5. маја 1892. године у селу Ребељ, општина Ваљево, од оца Андрије, земљорадника и мајке Стане, домаћице. Други брак засновао је већ 6. јуна 1913. године са Мирославом Милошевић, рођ. 26. фебруара 1892. године у селу Непричава, општина Лајковац, од оца Радоја и мајке Павлије, пољопривредника. Преминуо је 10. маја 1940. године у Ваљеву и сахрањен на овдашњем гробљу.

ЛУКИЋ Н. ПРЕДРАГ²⁸ (1890-1957) помиње се као адвокат у Ваљеву на почетку 20. века. Познато је да је 31. маја 1935. године именован за бана Дринске бановине. Претходно је био помоћник министра унутрашњих послова Србије. Важио је за доброг познаваоца правних прописа. Сахрањен је на Новом гробљу у Београду, парцела бр. 28.

ЛУКИЋ СПАСОЈЕ²⁹, рођен око 1880. године у Кожуару код Уба, од оца Пантелије и мајке Љубице, пољопривредних произвођача. Спасојев рођени брат је Јанко Лукић (1866-1942), познати филолог, професор Велике школе у Београду, преводилац и плодан писац стручне литературе. Основну школу учио је у суседној Вукони, а гимназију у Ваљеву и Београду. Дипломирао је на Правном факултету у Београду. Убеђени конзервативац, солидне политичке културе и организационих способности доста је допринео да се организује Клуб студената напредњака, чији је он био председник.

По обављеном приправничком стажу и положеном правозаступничком испиту радио је као адвокат у Ваљеву. У млађој правничкој генерацији био је необично цењен због свог одличног познавања нашег законодавства и своје спремности да се за правду смело и до краја заложити. Он адвокатски позив није схватао као трговачки посао и као извор великих прихода, већ као деликатну и свету професију, као помагање превареним и оглобљеним. Због тога је, иако врло млад човек, уживао репутацију ретко спремног, исправног и угледног адвоката.

Преминуо је од обољења пегавог тифуса, као деловођа Војног суда у Ваљеву, 27. фебруара 1915. године. Његов брат Драгић погинуо је у

27 МИАВ: Збирка матичних књига, Матичне књиге рођених, венчаних и умрлих у Ваљеву.

28 *Полиција*, Београд, за 1935, стр. 626; Запис са надгробног споменика.

29 *Пијемонти*, Београд, 28. фебруара 1915, стр. 3; *Сво година Филозофског факултета у Београду*, Београд, 1963, стр. 44, 45, 60, 304 и 311.

бици на Церу, у јесен 1914, а сестрић Богољуб Милошевић, као ђак поднаредник, у бици на Сувору, крајем 1914. године.

МАКСИМОВИЋ Р. МИЛЕНКО³⁰ био је јавни правозаступник у Ваљеву 1880. године. Познато је да је завршио Прву мушку гимназију у Београду 1861. године и студије права. Зна се да је још 1870. године био јавни правозаступник у Ћуприји.

*Петар Марковић
у средини*

МАРКОВИЋ ПЕТАР³¹, рођен је 14. октобра 1877. године у Лесковицама код Ваљева, од оца Николе и мајке Станојке, пољопривредника. Основну школу учио је у Ћелијама, шест разреда у Ваљеву, а два завршна разреда у Првој мушкој гимназији у Београду. Такође, студије права завршио је на Великој школи у Београду. Док је као дечак чувао стоку ујела га змија отровница, па му је нога ампутирана. Школовао се дајући кондиције слабијим ђацима и студентима. Као студент био је међу најактивнијим па је бирао за часника у студентском друштву *Побратимство* и Фонду за помагање сиромашних великошколаца. Због учешћа на студентским протестима био је удаљен са студија за извесно време.

По дипломирању почео је да ради као адвокатски приправник код Миливоја Савића, а од 1905. водио је сопствену адвокатску канцеларију. Становао је у својој кући у Карађорђевој улици бр. 28, недалеко од Официрског дома. У Ваљеву је, 29. јула 1907. године, склопио је брак са Христином Миладиновић, рођ. 4. јануара 1883. године у Ваљеву, од оца Димитрија и мајке Персе, чије брат Андрија – Андра био познати правник. Имали су кћи Јелену – Лелу, која је дипломирала на Филозофском факултету у Београду и сина Милана (1910-1960), доктора правних наука и дипломату.

Преминуо је у Ваљеву 1. маја 1942. године.

Политички је најпре припадао Самосталној радикалној странци, али пуну афирмацију доживео је у Демократској странци где је постао пред-

30 *Шематизми Србије*, Београд, 1870, 1880. *Споменница о стогодишњици Прве мушке гимназије у Београду 1839-1939*, Београд, 1939.

31 И. Рибар: *Успомене из НОБ*, Београд, 1961, 25; М. Трипковић: *Ваљево 1900-1941*, Ваљево, 1980, стр. 118, 125, 129, 130, 133 и 137; М. Радојчић: „Пера Попа или господин министар“, *Напред*, Ваљево, 29. VII 1994, стр. 6; *Народна енциклопедија СХС*, Загреб, 1925-1929 (ћирилица), књ. III, 688; *Историја југословенске адвокатури*, Београд, 2000, књ. II, 277; Љ. Трајковић: *Казивања о сџаром Ваљеву*, Ваљево, 1980, стр. 46; *Биографски лексикон Ваљевског краја*, Ваљево 1999/2000, књ. II, стр. 351. и 352.

седник Окружног одбора, члан њеног Главног одбора и председник Демократског посланичког клуба. Биран је за посланика и председника Окружног одбора и Окружне скупштине у Ваљевоу 1910; народног посланика Уставотворне скупштине 1920; првог потпредседника Народне скупштине, министра поште и телеграфа (1924) и министра грађевина (1928), а потом министра шума и руда (1929). После шестојануарске диктатуре припадао је Удруженој опозицији и учествовао у многим њеним активностима.

Писао је чланке о догађајима и људима из прошлости Ваљева и Ваљевског краја који су објављивани у *Гласу Ваљева* и другим листовима и часописима. Његов рад *Ваљево у прошлости*, из 1933. године, је прва комплетна историја Ваљевског краја. Тиме се сврстао у утемељитеље ваљевске историографије. Био је вишегодишњи сарадник а неко време и уредник листа *Глас Ваљева*.

МИЛОШЕВИЋ ТРИФУН – ТРИША³², рођен је 1847. године у Књажевцу код Крагујевца.³³ Гимназију је учио у Крагујевцу, а завршио у Гимназији Кнеза Милоша Великог у Београду (1865). Дипломирао је на Правном факултету Велике школе у Београду.

Најпре је био запослен као практикант Суда рудничког (1869), а затим писар суда у Туприји (1872) и писар I класе суда у Чачку (1874); секретар II класе суда у Туприји (1879). За судију Окружног суда у Ваљевоу изабран је јуна 1885. године. Одласком у пензију 1897. године, почео је да ради као адвокат у Ваљевоу.

Имао је кућу у Ваљевоу, најпре у Обилићевој улици, а потом на углу Карађорђевој и Даниловића улице. Повремено се претплаћивао на разне књиге, листове и часописе. Његово име и презиме налазимо и на једном списку особа које су куповале робу на вересију. Политички је припадао прво Либералној, а затим Народној странци.

У браку са Милевом имао је сина Секулу, царинског чиновника и четири кћери. Своје кћерке школовао је у заводима за женску децу у Темишвару и Вршцу. Једна од њих, Бранислава (1887-1975), била је удата је за Симу Пандуровића, тада професора Ваљевске гимназије, и познатог књижевника. Њена сестра близнакиња Надежда (1887-1952), била је у

32 *Шематизми Србије*, Београд, 1898-1900; Мирослав Перишић: *Ваљево град у Србији крајем 19. века*, Ваљево 1997, стр. 138, 139, 172 и 321; Рад. М. Драшковић: „Карађорђева улица“ (7. наставак) *Најпрег*, Ваљево, 10. 08. 1970; *Биографски лексикон Ваљевског краја*, 2 књ. 7. св, стр. 93; Милић Милићевић: *Удаја Ваљевки за официре крајем 19. и почетком 20. века*, Гласник Историјског архива Ваљево, 1998, бр. 32, стр. 100, 103 и 104; *Српска застава*, 16. VIII 1912, стр. 3; Ђ. Поповић: *Љубави српских ђисаца*, Ниш, 1975, стр. 205, 216-222.

33 Према другим подацима рођен је у Књажевцу, Срез крајински.

браку са Јованом Лукићем-Машићем, пешадијским поручником. Славка је била удата за Драгутина Ђуричића, капетана I класе, сина Стевана Ђуричића окружног инжењера; а Јелисавета – Цаја прво је била у браку са судским писаром Николом Станковић, а онда београдским адвокатом Јованом Кречаревићем.

Умро је у Ваљеву 15. августа 1912. године, у 65. години старости. За њега је Пандуровић³⁴ написао: *Мој будући тшаст, био је човек око шездесет година, жив, расположен, омиљен у вароши, цењен код својих клијената и посвећен само своме послу и дому. Није се картао као други адвокати, није био, ни пушио, ни седео по кафанама.*

НИНКОВИЋ МИЛИВОЈЕ³⁵ рођен је 1865. године у Памбуковици код Уба. Основну школу учио је у Голој Глави код Ваљева. Гимназију је похађао у Ваљеву и Београду. Студије права завршио је на Великој школи у Београду. Почео је као судски писар а 1897. постављен је за судију Ваљевског првостепеног суда. Убрзо потом положио је правозаступнички испит и кратко, 1899. и 1900. године, обавља адвокатску делатност у Ваљеву. Потом је бивао судија и председник првостепених и окружних судова у више места, међу којима су били Ваљево, Лозница и Алексинац. Према тврдњи његових сродника касније је био судија и председник највиших судских инстанци у Краљевини СХС, односно Краљевини Југославије – Апелацији и Касацији. Пензионисан је 1934. године.

ПЕТРОВИЋ А. НАСТАС³⁶, као јавни правозаступник радио је у Ваљеву 1867. и 1868. године. Зна се да је 1859. завршио Гимназију Кнеза Милоша Великог у Београду. Остало је забележено да је 1877. године био окружни начелник у Ваљеву јер се његова кћерка Марија – Маца (1860-1940), тада удала за Лазара Лазу Лазаревића, познатог трговца из Ваљева, који ће касније бити више пута биран за председника општине у Ваљеву и народног посланика. Њихов син Живојин, пешадијски мајор, командант батаљона Вардарске дивизије и витез Карађорђевог звезда, погинуо је на положају Косовик 26. септембра 1915. године.

34 Сима Пандуровић: „Срећни ваљевски дани“, Календар Колубара, Ваљево, за 2003, стр. 171.

35 Шемањизми Србије, Београд, 1899. и 1900; М. Јоцић: Два села у Тамнави, УБ, 1984; М. Радојичић: Знаменисти Тамнавци XIX века, у књизи Наши преци, УБ, 2001, I том, стр. 278.

36 Шемањизми Србије, Београд, 1867. и 1868; Рад. М. Драшковић: „Улица Лоле Рибара“ (други наставак), Напред, Ваљево, 17. октобра 1969; МИАВ: Збирка матичних књига; Запис са надгробног споменика Живојина Л. Лазаревића на Новом гробљу у Београду.

ПРОТИЋ СВЕТИСЛАВ³⁷, рођен је 3. јануара 1883. године у Горњој Буковици, од оца Спасоја, свештеника и мајке Радојке, домаћице. Основну завршио је у месту рођења, гимназију у Ваљеву, а Правни факултет у Београду.

По завршеним студијама и положеном адвокатском испиту радио је као адвокат у Ваљеву. Врло брзо се снашао и афирмисао.

Као резервни официр учествовао је у Првом светском рату и показао задивљујућу храброст, сналажљивост и умешност у командовању. Летео је на извиђачким авионима ради осматрања противничких циљева и давања прецизних података за њихово уништавање. За заслуге из рата одликован је орденом Карађорђевог звезда са мачевима.

У међуратном периоду радио је као адвокат у Ваљеву. Успешно је заступао пред судом многе појединце, привредне институције и друге субјекте. Бранио је и комунисте на познатом судском процесу у Ваљеву 1937. године. Активно је учествовао у јавном животу. Био је један од оснивача и први председник Аеро клуба у Ваљеву. Припадао је Републиканској странци и на парламентарним изборима, одржаним 1925, био њен кандидат за народног посланика. Касније, припадао је Удруженој опозицији и говорио на њеним зборовима.

У Ваљеву је, 26. јануара 1914. године, склопио брак са Даринком Стефановић, рођеном у Врању, од оца Антона и мајке Марије. Имали су синове Ратомира – Ратка, судског приправника који је, као припадник јединица НОВ и ПОЈ, страдао на Сремском фронту 1945. и Часлава – Цала, студента, који је био у четницима и осуђиван.

За време Другог светског рата определили се за четнике и био командант Рибничког четничког одреда. Заробљен и спроведен у лог Матхаузен где је стрељан 1944. године. По ослобођењу имовина му конфискована.

РАДОВАНОВИЋ ЉУБОМИР – ЉУБА³⁸, рођен је 1834. у Шапцу, у веома имућној породици Јована Радовановића, ћурчије и трговца. Школовао се у родном граду, а завршио је Прву мушку гимназију у Београду 1851. године. Право је студирао у Паризу. Међу првима почео је да ради као адвокат у Ваљеву.

37 *Србија у ративима 1912-1918, с освртјом на Ваљевски крај*, Ваљево, 1972, стр. 186 и 187; З. Локсимовић: *Револуционарни раднички покрети у Ваљевском крају 1919-1941*, Ваљево, 1981, стр. 33, 222 и 317; и С. Радић: *Конфискација имовине у Ваљевском округу 1944-1946*, Ваљево, 2002, стр. 76, 77, 108 и 109.

38 *Шематизми Србије*, Београд, 1867; И. Ђукановић: *Убиство књаза и догађаји о којима се није смело говорити*, Београд, 1935; Б. Перуничкић: *Град Ваљево и његово ујравно подручје 1815-1915*, Ваљево, 1973; Р. М. Тадић: *Тадићи генеалогија швајцарског брајствитва Тадић и друга брајствитва презимена Тадић*, Београд, 1990, стр. 390, 391; Рад. М. Драшковић: *Ваљево у прошлости*, Ваљево, 1987; Рад. М. Драшковић: „*Карађорђева улица*“, (четврти наставак), Напред, Ваљево, 20. јули 1970; В. Б. Савић: *Ненадовићи*, Ваљево, 2004, стр. 174, 175, 259-279, 628; М. Радојчић: „*Ваљевци ајтенијатјори на кнеза Михаила Обреновића*“, Напред, Ваљево, 16. јула 1999, стр. 12 и *Сјоменица о сјогодишњици Прве мушке гимназије у Београду 1839-1939*, Београд, 1939.

Био је ожењен Софијом, кћерком Јеврема Тадића, трговца, једног од најимућнијих и најмоћнијих људи у граду на Колубари. И сам је био веома добро ситуиран. Имао је неколико кућа, циглану, воденицу и више плацева. Становао је у Ваљеву, у Карађорђевој улици бр. 7. На попису 1863. његова имовина процењена је на 1.220 дуката цесарских, док му је месечни приход од правозаступничке радње износио 50 талира. Према имању спадао је у VI, а по приходима у V класу.

По свему био је угледан и поштован грађанин, па је представљао понос родитељског дома. Истовремено био је вођа кружока – Клуба либерала у Ваљеву, чији је програм био исти као и либералне интелигенције у Београду. Познато је да је један од њихових циљева био уклањање кнеза Михаила Обреновића са српског престола и успостављање републике. Као вођа дружине либерално оријентисаних грађана Ваљева 1865. године изведен је пред суд и осуђен на 11 година робије због наводног саучешћа у прављењу лажних исправа у Тамнави, односно афери познатој под именом *Убски каши*. Пресудом Апелационог, коју је оснажио и Касациони суд, био је осуђен на седам година робије.

Због његовог хапшења и осуђивања званично је протестовала и већа група највиђенијих житеља Ваљева. Погођени овом, по њиховом мишљењу, неправедном пресудом и угроженим породичним поносом, а иначе кивни на Обреновиће због преране смрти њиховог деде проте Николе Смиљанића, јунака из Првог српског устанка, који је отрован у Каони од стране кнез Милошевог човека Марка Штитарца, Љубомирова браћа Коста – Која и Павле Радовановић решили су да освете свог брата Љубу. Кад им је одбијена молба за Љубино помиловање јавно су говорили да ће убити кнеза Михаила Обреновића. То што су наумили то су и остварили, 29. маја 1868. године, у Кошутњаку крај Београда. Због тога су и он и они 27. јула 1868. године осуђени на смрт и већ сутрадан погубљени на београдској Карабурми. Због умешаности у ово убиство кућа је конфискована па ју је на лицитацији откупио Јеврем Тадић и оставио у наслеђе сину Радомиру, који ју је уз кћерку Драгу дао у мираз зету Драгутину – Драгиши Вукосављевићу, такође ваљевском адвокату.

РАДОВАНОВИЋ МИРКО³⁹ рођен је 1835. године у Дупљају код Ваљева, у угледној сеоској породици. По једним изворима његов отац био

39 *Шематизми Србије*, Београд, 1867-1882; Рад. М. Драшковић: *Ваљево у прошлости*, Ваљево, 1987, стр. 112, 128, 312 и 313; М. Перишић: *Ваљево град у Србији крајем 19. века*, Ваљево, 1997, стр. 306 и 309; М. Радојчић: *Ђура Козарац први ваљевски професор*, Ваљево, 2004, стр. 23, 24, 40, 43-48, 167, 168; Рад. М. Драшковић: *„Карађорђева улица“* (3. и 4. наставак), Напред, 13. и 20. јул 1970. М. Радојчић: *Преци Радовановића из Дуљњаја*, Напред, Ваљево, 22. септембар 1995, стр. 13; М. Милићевић: *Удаја Ваљевки за официре крајем 19. и почетком 20. века*, Гласник МИАВ бр. 32, Ваљево, 1998, стр. 103.

је Дамњан Радовановић, посланик Ваљевског округа на Светоандрејској скупштини, а по другим Дамњан му је био брат. Има података по којима је Мирко био син чувеног попа Жуће. Познато је да је 1861. године био секретар Окружног суда у Ваљеву, а да је већ 1867. године, био јавни правозаступник. Тако је постао један од првих адвоката у Ваљеву и веома активан члан Клуба дванаесторице. У почетку је био либерал, а касније напредњак, па су га радикали оптуживали да је учествовао у организовању пљачке поштанске дилижансе.

Био је веома имућан и јако утицајан човек. Поседовао је велики земљишни комплекс у граду, више стамбених зграда, а подигао је и кафану *Народна ђосџионица* коју је издавао под закуп. Посебно значајан допринос дао је оснивању прве гимназије у Ваљеву. Поред тога што је уступио своју кућу у Ваљеву, у Карађорђевој бр. 65, преко пута садашње зграде Општинског суда у Ваљеву за потребе те школе, био је кум Ђури Козарцу, првом ваљевском професору, приликом његовог превођења из католичанства у православље, мада су касније дошли у сукоб. Међу првим ученицима ове школе било је троје његове деце.

Женио се два пута и имао више деце. Кћи му Селена умрла је крајем 1884. године. Једна његова кћерка, Наталија, била удата за др Павла Војтеха, лекара из Ваљева, а као добровољна болничарка лечила је оболеле и рањене у Ваљевској болници 1914/15. године. Знамо да се Милева 1902. године удала за капелника Фрању Драгутину Покорног (Чермаковци, Чешка, 1868 – Београд, 1956), познатог војног музичара и композитора; Јулка била удата за Косту Пантића, тада артиљеријског капетана, Анка за неког Милића, а да је Михаило – Мика (1857-1908) био чиновник и ожењен Агапијом кћерком Јовише Ђурића, трговца и једног од најбогатијих Ваљеваца свога доба, а да је Радован (1872?) био рентеријер.

Мирко је умро 21. фебруара 1888. године у Ваљеву, где је и сахрањен.

РАДОСАВЉЕВИЋ РАДОСАВ – РАДЕ⁴⁰, рођен је 17. децембра 1867. године у Кнежини⁴¹, у Влашкој, од оца Филипа и Јелисавке.

Од 1897. године, па до своје смрти, радио је као адвокат у Ваљеву. Био је добар адвокат и виђени грађанин овог града. Пријавио је да је током Првог светског рата претрпео материјалну штету од 191.036 динара а досуђења му је одштета од 48.980 динара. Један је од најхуманијих и најактивнијих

40 *Шематизми Србије*, Београд, 1897-1900; *Гласник Црвеног крста Срба, Хрватца и Словенаца*, за 1927, стр. 128; *Споменица друштва Црвеног крста Краљевине Југославије 1876-1936*, Београд, 1936, стр. 428 и 429; М. Радојчић: *На путу хуманости – 120 година Црвеног крста у Ваљеву*, Ваљево, 1996, стр. 24; М. Радојчић: *Школа за нудиље и чуварице здравља у Ваљеву*, Гласник МИАВ бр. 37, Ваљево, 1997, стр. 161; М. Исић: *Материјално стварање ваљевског сџановништва у Првом светском рату*, Ваљево, 1996, стр. 27; Календар *Колубара*, Ваљево, за 2001, стр. 73.

41 Према другом извору у Београду.

људи, па је од 1892. до 1924. био секретар Општинског одбора Црвеног крста, а потом и председник Округног одбора Црвеног крста у Ваљеву. За време балканских ратова и Првог светског рата, када је у Ваљеву радило чак осам резервних болница он је самарићанском истрајношћу и хришћанским милосрђем неуморно помагао њихов рад како би олакшао патње рањеним и болесним пацијентима. Када је 1922. године Друштво Црвеног крста из Бајине Баште у Ваљево преместило Школу за нудиле и чуварице народног здравља сав се посветио раду те школе. У име Главног одбора Црвеног крста Краљевине СХС, преузео је њено управљање и администрирање као председник њеног одбора. Поред тога што се предано бринуо о њеном правилном развоју и раду понашао се и као прави родитељ према полазницама те школе. У политичком погледу припадао је Демократској странци⁴².

У Ваљеву је, 17. децембра 1901. године, склопио брак са Станом – Цаном Вукосављевић, рођеном 12. децембра 1882. године у Ваљеву, од оца Васа и мајке Полексије, која је умрла 10. априла 1896. године. Иначе, она је била сестра Драгутина – Драгише Вукосављевића, адвоката из Ваљева. Њему је ово био други а њој први брак. Кум им је био Светозар Поповић, трговац извозник, дугогодишњи народни посланик и сенатор из Ваљева.

Умро је у Ваљеву 15. марта 1927. године, а његова сахрана представљала је у велику манифестацију, на којој је говорило више представника разних групација.

САВИЋ МИЛИВОЈЕ, рођен је 20. октобра 1867. године у Крагујевцу⁴³, од оца Живка и мајке Ленке. Као дете дошао је у Ваљево и одрастао у кући Милошевића изнад Пиваре, који су га васпитавали и школовали, за шта им је био изузетно захвалан. Од 1895. године био је адвокат у Ваљеву.

На листи Радикалне странке 11. августа 1901. године изабран је за народног посланика. Већ 21. септембра 1903. године биран је за народног посланика *са нарочитим условима*. Био је у делегацији Народне скупштине Србије, која је после убиства краљице Драге и краља Александра Обреновића путовала у Женеву да саопшти принцу Петру I Карађорђевићу да је изабран за краља Србије и да га допрати до Београда.

42 Према писању Борислава Вујића био је неко време и начелник Округа ваљевског.

43 Према једном извору рођен је у Београду, према другом у Ваљеву; *Шемаџизми Србије*, Београд, 1895-1900; Рад. М. Драшковић: *Ваљево у прошлости*, Ваљево, 1987, стр. 112, 128, 312 и 313; М. Перишић: *Ваљево зрад у Србији крајем 19. века*, Ваљево, 1997, стр. 140, 279; *Самоуправа*, Београд, 21. децембар 1920; Рад. М. Драшковић: „*Кнез Милошева улица*“ (први наставак), Напред, Ваљево, 30. 05. 1969; *Ваљевско ловство 1895-1990*, Ваљево, 1990.

Био је и окружни начелник у Ваљеву, када се истакао у борби за системско уређење овог града, инсистирајући код Ваљевске општине да реши неке комуналне проблеме. Пет пута је биран за народног посланика, па је у том својству прешао Албанију и учествовао у раду Народне скупштине Србије на Крфу.

Миливоје је касније био и начелник Министарства правде у Београду. После Првог светског рата његов политички углед, завидно правно образовање у уставном провизоријуму до доношења тзв. Видовданског устава, препоручили су га за представника Краљевске владе за Босну и Херцеговину. Уочи одласка на ту дужност извршио је самоубиство, 14. децембра 1920. године, у у својој кући Ваљево, где је и сахрањен.

У Ваљево је, 17. јула 1894. године, склопио брак са Персидом – Персом, кћерком Јелене и Живка (Добре) Гавриловића, терзије и трговца из Берловине код Љубовије у Ваљево, који је неко време био и председник Ваљевске општине. Перса је по мајци била унука чувеног Ранка Гођевића, трговца и индустријалца из Ваљева. Кум на њиховом венчању био је Владимир Влајко Тадић трговац у Ваљево. Нису имали своје деце па су усвојили Грозду Јовановић, коју су касније удали за Миленка Голубовића Лемана, сарача из Ваљева. Перса је дуго била чланица и председница Кола српских сестара у Ваљево

Имали су лепу стилску кућу, у Ваљево, у Карађорђевој улици, недалеко од ресторана „Централ“. Волео је природу и био страстан ловац, па је биран за првог председника Ловачког друштва „Браћа Недићи“ у Ваљево. Доста је радио и на организацији рада Друштва за улепшавање Ваљева, а по неким подацима посебно је заслужан за подизање парка Пећина у Ваљево. Из захвалности грађани Ваљева су главну стазу у парку која води паралелно са путем Ваљево – Лозница називали његовим именом.

СТОЈАДИНОВИЋ БЛАГОЈЕ⁴⁴, од 1872. до 1881. године био је адвокат у Ваљево. Касније је био јавни правозаступник у Ужицу, а 1888. године постављен је за јавног правозаступника Округа чачанског. Зна се да је 1865. године завршио Прву мушку гимназију у Београду.

СТРУНЦАЛИЋ АЛЕКСА⁴⁵ рођен је 1841. године у Шапцу. Нисмо успели доћи до конкретнијих података о његовом школовању. Током 1870. био је писар II класе Суда шабачког округа. Од 1876, па до своје

44 *Шемањизми Србије*, Београд, 1872-1881; *Бранич*, Београд, 1888, бр. XXI/XXII, стр. 780. и *Споменица о стогодишњици Прве мушке гимназије у Београду 1839-1939*, Београд, 1939.

45 *Шемањизми Србије*, Београд, 1876-1899; В. Б. Савић: *Ненадовићи*, Ваљево, 2004, стр. 399; М. Милићевић: *Удаја Ваљевки за официре крајем 19. и почетком 20. века*, Гласник Историјског архива Ваљево, 1998, бр. 32, стр. 101; Рад. М. Драшковић: „*Карађорђева улица*“ (4. наставак), Напред, Ваљево, 20. 07. 1970; *Вечерње новости*, Београд, 14. септембар 1899. године.

смрти 17. маја 1899, био је адвокат у Ваљеву. Претходно је био судија III класе у Округног суда у Ваљеву. Прво је канцеларију држао у кући Радована Лазића, чувеног трговца и једног од најбољих градоначелника Ваљева. Потом је купио кућу на углу Карађорђевој и Поп Лукиној улици, баш преко пута Офицерског дома у Ваљеву.

Био је ожењен Катарином а имали су: сина Милана А. Струнцилића (1873-1945), који се још као високошколац сврстао међу осниваче Српске књижевне задруга, а касније је био судија и председник окружног суда, помоћник министра правде и председник Апелационог суда; и кћи Даринку удату за Павла К. Јанковића, артиљеријског пуковника. Миланова кћерка Катарина била је удата за Ђорђа М. Ненадовића (1891-1978), познатог адвоката у Београду.

Алекса је умро, после дужег боловања, 5. септембра 1899. године у Ваљеву у 58 години живота. Потомци и сродници су га посмртно уписали за добротвора Фонда сиромашних ученика Ваљевске гимназије и добротвора Ваљевске трговачке омладине.

ТЕОФИЛОВИЋ СВЕТОЗАР⁴⁶, рођен је 27. марта 1857. године. Прву мушку гимназију у Београду завршио је 1879. године. У периоду 1895-1897. радио је као адвокат у Ваљеву.

Био је ожењен Лепосавом, рођеном 1870. године, која је преминула 1946. године. У Ваљеву 18. 12. 1895. године добио је сина Божицара, који је био трећи по редоследу рађања.

Умро је 18. јануара 1930. године у Београду, као судија Апелационог суда. Сахрањен је на београдском Новом гробљу.

ТОДОРОВИЋ КОНСТАНТИН – КОСТА⁴⁷, рођен 8. јануара 1866. године у Београду. Немамо података о његовом школовању али знамо да је радио као писар Смедеревског суда од 5. септембра 1889. године. Потом је био истражни судија за Ужице, и судија у Апелационом суду и првостепених судова у Лозници и Ваљеву, а од 20. августа 1892. године председник Ваљевског првостепеног суда. Пошто је 10. децембра 1903. године пензионисан почео је да ради као адвокат у Ваљеву и то је радио све до смрти. Умро је у Ваљеву 30. новембра 1918. године.

Био је ожењен Маријом – Марицом Живковић, рођеном 2. октобра 1883. године у Ваљеву. Кум им је био Јеремија Симић, војни лекар у Ваљеву. У браку су имали: Миодрага (рођ. 2. 2. 1903), Љубомира (2. 5. 1904), Верољуба

46 *Шематизми Србије*, Београд, 1895-1898, *Споменица о стоогодишњици Прве мушке гимназије у Београду 1839-1939*, Београд, 1939; Запис са надгробног споменика.

47 *Шематизми Србије 1189-1912*, Београд; МИАВ: Збирка матичних књига и казивање Борисава Вујића, хроничара старог Ваљева.

(13. 11. 1905), Љубинку (17. 2. 1908) и Василију (31. 3. 1911). У тренутку његове смрти нико од деце није био пунолетан нити способан за привређивање.

Према једном извору имали су кућу у Ваљевоу, ул. Владе Даниловића бр. 21, а према другом у Карађорђевој улици, преко пута садашње зграде Скупштине општине. Он је најпре припадао либералима, а потом радикалима.

ТОМИЋ ПЕТАР⁴⁸, бивши судија првостепеног суда у Лесковцу и председник Окружног суда у Ваљевоу, од 1890. до 1895. године, радио је као адвокат у Ваљевоу. Имао је своју кућу у Ваљевоу. Неко време био је правни опуномоћник власника ваљевске пиваре. Био је један од најистакнутијих чланова Напредњачке странке у Ваљевоу и један од њених функционера.

Његови синови су били Мирослав (1880-1952), генерал југословенске краљевске војске и витез Карађорђевог звезда са мачевима и Светомир (1883-1975), судија, неко време велики жупан и адвокат у Ваљевоу. Кћи Јелица била је удата за Душана Стојимировића, лекара Среза рађевског у Крупњу, родом из Смедерева.

ЦИНДРИЋ (ЦИНДРОВИЋ) ЂУРО⁴⁹ је, од 1867. до 1876. године, био адвокат у Ваљевоу. Често се претплаћивао на неке књиге, попут *Правилељствуици совјети серијски*, који је изашао у Бечу, 1860. године.

Дана 28. октобра 1873. године у Ваљевоу је склопио брак са Маријом. Кум им је био Александар Ацика Ненадовић, потомак славних Ненадовића из Бранковине и високи државни функционер.

ЧОБАНОВИЋ⁵⁰ (**ЧОБАНИЋ**) **МИЛАН**, рођен 1869. године у Смедереву, од оца Димитрија трговца и мајке Стевке, домаћице. Завршио је Гимназију Кнеза Милоша Великог у Београду 1890. године и студије права.

Почео је да ради као судски писар, а од 1897. скоро до смрти био је адвокат у Ваљевоу. Није припадао ни једној политичкој странци. Неко време станао је у кући Деспота Стевановића, бившег начелника Округа ваљевског, која се налазила до Дабића конака у Ваљевоу, у Улици војводе Мишића.

Почетком 20. века имао је и живинарску фарму у Рађевом Селу крај Ваљевоа са којом је лоше прошао. Пријавио је да је претрпео материјалну

48 *Шематизми Србије*, Београд, 1890-1895; Рад. М. Драшковић: *Ваљево у прошлости*, Ваљево, 1987, стр. 131; *Ваљевске новине*, бр. 20, од 9. септембра 1890, стр. 4; Календар *Ваљевац*, Ваљево за 1986, стр. 76 и Т. Влаховић: *Витезови Карађорђевог звезда*, Аранђеловац, 1990.

49 *Шематизми Србије*, Београд, 1867-1876; З. Ранковић: *Библиотеке у Ваљевском крају*, Ваљево, 1989, стр. 33.

50 У матичној књизи венчаних Цркве у Ваљевоу за 1895. годину уписан је као *Чобанић*. Подаци из: *Шематизми Србије*, Београд, 1897-1900; М. Исић: *Материјално стварање ваљевског станаовништва у Првом светском рату*, Ваљево, 1996, стр. 27; Ф. Карић: *Ваљевско ловство 1895-1990*, Ваљево, 1990; МИАВ: *Збирка матичних књига*; Календар *Ваљевац*, Ваљево за 1986, стр. 76.

штету у Првом светском рату од 22.820. динара, а досуђена му је обештећење од 12.170. динара. Био је страстан ловац и има велике заслуге за развој ловства у ваљевском крају. Доста се ангажовао на његовом нормативном регулисању између два светска рата. После Првог светског рата био је делегат Ловачког друштва „Браћа Недић” у Ваљеву на Скупштини Ловачког савеза Србије.

Дана 15. августа 1895. године у Ваљеву склопио је брак са Персидом Аћимовић, рођеном 1. фебруара 1875. године у Ваљеву, од оца Ненада, дућанције и мајке Милке, домаћице. Кум им је био Антоније Бонцулић, познати чаругчија⁵¹. Зна се да су имали кћери: кћерку: Стевку, рођену 1898; Зорку, рођену 17. јула 1900. и Цану, рођену 15. јануара 1902. у Ваљеву, која је умрла у Београду 5. фебруара 1987. године.

*

Неопходно је подсетити и на адвокате рођене на територији ваљевског краја, односно садашњег Колубарског округа, са седиштем у Ваљеву, који су у том периоду као јавни правозаступници радили у Београду и другим местима.

ГОЂЕВАЦ ДРАГУТИН⁵², рођен је 1860. године у Ваљеву, од оца Ранка, механције и трговца, а касније чувеног индустријалца и мајке Персиде, дев. Тадић. Основну школу завршио је у месту рођења. Гимназијско школовање је започео у Ваљеву а завршио у Првој мушкој гимназији у Београду 1878. године. Студирао је право на Великој школи у Београду.

Као адвокат радио при Првостепеном суду за варош Београд. Водећи истовремено и правне послове фирме *Ранко Гођевац и синови* заступан је за многа добра решења у радничком законодавству. Био је одличан правни стручњак – практичар и теоретичар – водио је једну од већих и старијих адвокатских канцеларија у Београду. Биран је на разне одговорне дужности у Удружењу јавних правозаступника Србије.⁵³ Поред осталог био је члан Комисије за полагање правозаступничких испита и испитивао трговачко и менично право. Сарађивао је у часопису *Бранич*, органу Удружења јавних правозаступника Србије и другим листовима и часописима.

У новембру 1937. при Ваљевској гимназији основао је Фонд Драгутина Р. Гођеца адвоката, са почетним капиталом од 100.000 динара, за

51 Опанчар.

52 М. Живадиновић: *Српски адвокати у XIX веку*, Београд, 1969, стр. 23; Д. Недељковић и М. Трипковић: *Сто година Гимназије у Ваљеву*, Ваљево, 1970; Задужбине и фондови Српске академије наука, Београд, 1937; М. Радојчић: „*Гођевици у Ваљеву*“, Напред, Ваљево, 4. и 11. јула 1997; МИАВ: Збирка матичних књига.

53 Претеча Адвокатске коморе Србије.

помагање сиромашним ученицима. Помагао је и многе културне, националне и хуманитарне организације и акције у Србији. Највећи део имовине коју су он и син Драгослав, такође адвокат, стекли припао је Српској краљевској академији, где је образована задужбина са именом његовог сина. Остатак имовине син је завештао: Београдској трговачкој омладини, Друштву за образовање и васпитање глувонеме деце *Краљ Дечански* и Слободарској зидарској ложи *Шумагија* у Београду.

Умро је у Београду 1928. године.

ГРЕБЕНИЧАНИН ГРЕБЕНАЦ ПЕТАР⁵⁴, рођен је 24. фебруара 1886. године у Ваљевоу, од оца Михаила, адвоката и мајке Милке (рођ. Видаковић из Београда), домаћице. Основну школу и шест разреда гимназије завршио је у Ваљевоу, а велику матуру у Београду. Као државни питомац право је студирао у Берлину и завршио 1911. године.

Одмах је почео да ради као адвокатски приправник. У периоду између два светска рата, са братом Светоликом, имао је заједничку адвокатску канцеларију у Београду (на Обилићевом венцу). Бранили су многе познате клијенте и учествовали у веома компликованим процесима. Више пута је биран и за одборника општине града Београда.

Први светски рат започео је као ђак наредник, а завршио као војно-судски капетан I класе. На Крфу је био један од уредника *Српских новина*, а у *Забавнику*, додатку *Српских новина*, писао је и уређивао рубрику „Политички прегледи“ (1917-1918). Још у младости почео је да бави новинарством. Сарађивао је у *Дневном листу* и *Одјеку* а уређивао *Звон*. Као даровити публициста истакао се сарађујући са Јованом Скерлићем и Павлом Ранковићем.

ГРЕБЕНИЧАНИН ГРЕБЕНАЦ СВЕТОЛИК⁵⁵, рођен је 3. децембра 1887. године у Ваљевоу, од оца Михаила, адвоката и мајке Милке, домаћице. Основну школу и шест разреда гимназије завршио је у родном месту. Потом је прешао у Београд и у Првој мушкој гимназији матурирао и Правни факултет у Београду (1906-1910). Током школовања издржавао се радећи као коректор за лист *Штампа*. Званичну промену

54 *Шемањизам Србије* 1912; В. Драговић: *Српска штампа између два рата*, Београд, 1956; *Београдске општинске новине*, Београд, 1936, бр. 8, стр. 673; *Политика*, Београд, 27.6.1936, стр. 19; *Биографски лексикон Ваљевског краја*, Ваљево, 1998, књ. I, стр. 399 и Српски биографски речник, Нови Сад, 2006, књ. II, стр. 801 и 802.

55 В. Драговић: *Српска штампа између два рата*, Београд, 1956; 49; *Српска библиографија*, књ. IV, 1868-1944, Београд, 1989; Лексикон *Ко је ко*, Београд, 1928, стр. 40; *Београдске општинске новине*, 1936, бр. 8, стр. 673; *Споменица о стогодишњици Прве мушке гимназије у Београду 1839-1939*, Београд, 1939, стр. 391, 469; *Политика*, Београд, 8. 5. 1957, стр. 12; *Биографски лексикон Ваљевског краја*, Ваљево, књ. I, св. IV, стр. 272 и 273 и *Српски биографски речник*, Нови Сад, 2006, књ. II, стр. 802.

презимена Гребеничанин у Гребенац добио је од Среског суда у Ваљеву тек 21. децембра 1955. године.

Учествовао је у оба балканска рата и Првом светском рату. Током II светског рата био је у немачком заробљеништву, али је враћен из логора Нирнберг.

У младости активно се бавио новинарством. Када је од ујака Петра Видаковића наследио велику имовину издавао је *Илустровану рајину хронику* и лист *Небојша*. Уређивао је београдске листове *Вигело* (1921-1922) и *Земљорадник*. Говорио је више језика и важио за човека напредних схватања и демократских убеђења.

После обављеног приправничког стажа радио је као адвокат у Београду. Са братом Петром имао је заједничку канцеларију. Као адвокат радио је у раздобљу 1914-1940. година бранећи многе клијенте.

Поред осталих, бранио је комунисту Мошу Пијаде пред Судом за заштиту државе 1929. због тзв. штампарске кривице. Том приликом београдска *Политика* је писала да су он и његов колега Чеда Плећевић храбро разоткрили полицијске подметаљке и разобличавали режимске смицалице. Том одбраном стекао је симпатије демократске јавности. Одликован је Златном и Сребрном медаљом за храброст и Медаљом за ревносну службу.

И касније се бавио журналистиком и своје књижевне и публицистичке радове објављивао у листовима и часописима: *Нова Европа*, *Раскрсница*, *Рејублика*, *Штампа*, *Agraner Toghlatt* (1909-1911), *Лейопис Матице српске* (1925), *Нова Европа* (1926), *Воља* (1927), *Новости* (1927), *Београдске олимпијске новине* (1935), *Српска зграда* (1940), *Рејублика и дружи*. Користио је псеудониме: *Св. Гр*; *Гр*. и *Г*. Написао је студије: о убиству кнеза Михаила Обреновића, Зајечарској буни и Николи Пашићу.

Аутор је више књига међу којима су значајније: *Из српског уставног права*, са предговором Живојина М. Перића (1910); *Против корупције* (1924); *Шта се то нама догађа* (1927); *Кроз историју Срба* (1938); *Станоје Главан* (1938); *Срби и Хрвати под једним кровом* (1939); *Врховна управа и политичке борбе у Карађорђевој Србији* (1940).

Био је изузетно везан за Ваљево и увек је показивао интересовање за догађаје и личности у Ваљевском крају. Активно је учествовао у раду Удружења Ваљеваца у Београду, па је и биран у његове органе. Припадао је Напредној странци, а Архив Србије и Архив града Београда имају његове збирке.

Умро је у Београду, 6. маја 1957. године.

ДОБРИВОЈЕВИЋ СТЕВАН – СТЕПАН⁵⁶, рођен око 1853. године у Словцу код Лајковца, од оца Милана и мајке Иване, пољопривредника. Завршио је Правни одсек Велике школе у Београду 1876. године.

Неколико година радио је у државној служби а 1881. године положио је правозаступнички испит а потом отворио адвокатску канцеларију у Београду. Учествовао је у више деликатних судских поступака а 1899. године био је један од бранилаца пред Преким судом образованом у Београду поводом *Ивањданског ајџенџија*. Важио је за једног од бољих београдских адвоката.

Сарађивао је у више стручних листова и часописа. Објавио је више запажених радова из грађанског, трговинског и уставног права. Водио је и жестоку полемику са професором Спасојем Радојичићем, по питању да ли дужник коме је отворен стечај остаје и даље под стечајем, пошто је масена имовина исцрпљена и стечајем поступак завршен.

У браку са Јелком – Ленком из Шапца имао је три сина. Ђорђе је као студент био у вези са младобосанцима па је пред избијање Првог светског рата ухапшен и губи му се сваки траг. Славко је био инжењер, а Војислав је, као официр, погинуо приликом бомбардовања априла 1941. године.

Умро је у Београда. Београду почетком 20. века.

ДУНИЋ РАДОСЛАВ⁵⁷ (Мионица, 8. 11. 1871 – ?), адвокат, бан и сенатор. Отац Милојко, управни чиновник начелник Среза колубарског Округа ваљевског. Основну школу и нижу гимназију завршио у Крушевцу, а више разреде гимназије у Крагујевцу. Студије права завршио је на Великој школи у Београду 1894. године.

По дипломирању ради као писар нишког и крушевачког суда. Државну службу напустио после положеног правозаступничког испита и 1896. године отворио адвокатску канцеларију у Крушевцу.

Припадао је Напредњачкој странци и био један од њених најзапаженијих чланова све до распуштања 1906. године. Учествовао у ратовима 1912-1918. године. За бана Дунавске бановине, са седиштем у Новом Саду, именован 16. јануара 1930. године. Постављен за сенатора 1935. године. У то доба био је члан Југословенске националне странке.

56 М. Живадиновић: *Српски адвокати у XIX веку*, Београд, 1969, стр. 10; К. Н. Христић: *Зачети старог Београђанина*, Београд, 1989, стр. 350; *Бранич*, Београд, 1898, стр. 524; Казивање Томислава Добривојевића, дипл. економисте у пензији и Миливоја Добривојевића, економисте у пензији, оба из Словца, настањени у Београду.

57 *Алманах Дунавске бановине*, А, Загреб, 1931; А. Стошић: *Под небом Крушевца*, Крушевац, 1967; Б. Перуничкић: *Крушевац у једном веку 1815-1915*, Београд, 1971; *Биографски лексикон Ваљевског краја*, Ваљево, 1996/7, књ. I, стр. 327.

ЈАНКОВИЋ др ДРАГУТИН⁵⁸ родио се 25. априла 1888. године на Убу. Свршио је гимназију у Шапцу, а матурирао у Београду. Дипломирао је на Правном факултету у Београду, а докторирао у Лиону (Француска).

Још пре Првог светског рата био је адвокат у Београду. Током 1930. изабран је за председника Адвокатске коморе у Београду, док је потпредседник био Милан Драговић. Биран је и за председника Међународне адвокатске коморе. Истовремено са адвокатским послом био је и хонорарни професор Београдског универзитета. Предавао је грађанско право.

Учествовао је активно у задругарском покрету и на раду у земљорадничким задругама. Од 1928. до 1930. био је председник Надзорног одбора Главног савеза српских земљорадничких задруга. Током 1931. године изабран је за председника Управног одбора тог савеза.

Објавио је многе правне расправе и политичке чланке на српском и француском језику. Давао је коментаре нових закона: Коментар меничног и чековног закона, Проблеме грађанског права итд. Писао је јасним, убедљивим, коректним и елегантним стилем. Све нејасноће које би у пракси могле изазвати дилеме осветљивао је са свих страна а своје ставове поткрепљивао је ваљаном аргументацијом. У алманаху *Наша нахија Удружења Ваљеваца у Београду* објавио је занимљив чланак о тзв. *Убском кашу*.

Пре шестог јануара 1929. године припадао је Демократској странци и био члан њеног Главног одбора и кандидата за народног посланика. У кабинету Богољуба Јевтића, који је образован 21. децембра 1934. године постао је министар пољопривреде. За народног посланика са листе Богољуба Јевтића први пут је изабран 1935. године.

Председник Француске републике одликовао га је Легијом части 1933. године.

ЈОВАНОВИЋ ЈОВАН⁵⁹, рођен око 1860. године, као син Милице и Живојина Јовановића, који је 1882. године био срески начелник у Мионици, а крајем 19. века као пензионер живео у Крагујевцу. Претпоставља се да су Живојин или његова супруга родом из Кључа или Санковића код Мионице.

58 *Биографски лексикон: Сенати. Народни парламенти*, Београд, 1935, стр. 138; *Бранич*, Београд, 1930, бр. 16, стр. 50; *Биографски лексикон Ваљевског краја*, Ваљево 1999/2000, I књ. стр. 82.

59 *Биографски лексикон Ваљевског краја*, Ваљево, 1999/2000, књ. II, св. II, стр. 144; *Бранич*, Београд, 1889; *Правда*, Београд, 12. 6. 1904; М. Радојчић: *Завичај војводе Мишића*, Београд, 2008, стр. 274 и 275.

Радио је као писар Пиротског окружног суда, писар Окружног начелства у Ваљеву и Окружног суда у Пожаревцу, па секретар Пожаревачког првостепеног суда. Као писар Суда београдског, 3. септембра 1889. године, положио је правозаступнички испит. Већ те године отворио је адвокатску канцеларију у Горњем Милановцу. Од 1900. до маја 1901. године био је председник Ваљевског првостепеног суда, а већ 1902. године отворио је адвокатску канцеларију у Ваљеву. Касније се одселио у Београд.

У браку са Милом имао је кћери Ружицу, Даницу и Зорку. Поседовао је велико имање поред Лепенице у Кључу код Мионице.

Умро је у Бечу 5. априла 1912. године.

МАТИЋ ЂОРЂЕ⁶⁰, рођен је 1838. године у Кршној Глави код Уба, у сеоској породици. После основне школе и гимназије завршио је Правни одсек Велике школе у Београду. Више година радио је као јавни правозаступник у Ужицу.

Умро је у Ваљеву 13. јануара 1884. године, а сахрањен је на сеоском гробљу у месту рођења, где и сада има надгробни споменик. Пола своје заоставштине оставио је тестаментом, сину јединцу, а другу половину Фонду за школовање сиромашних великошколаца.

МИЛИЋЕВИЋ МИЛИЋ⁶¹, рођен је 13. септембра 1869. године у Ваљеву, од оца Живана трговца и мајке Живане. Основну школу и нижу гимназију завршио је у месту рођења, а више разреде гимназије и права у Београду.

По завршеним студијама 1892. године Милићевић је ступио у суд, а по обављеном стажу и положеном испиту за јавне правозаступнике, постао је адвокат при Првостепеном суду за варош Београд. Од 1901. године био је разним положајима у суду. Поред осталог био је председник Окружног суда у Смедереву и Трговинског суда за град Београд.

Пензионисан је као начелник Министарства правде, када је поново отворио адвокатску канцеларију. Истицао се стручношћу и поштењем, а његове пресуде нико није могао да побије. На седници Адвокатске коморе у Београду, 9. јуна 1929. године, изабран је за члана Дисциплинског већа при Касационом суду у Београду.

Умро је 25. марта 1937. године у Београду.

60 М. Радојчић: *Знамениџи Тамнавици XIX века*, у књизи *Наши ђреци*, УБ, 2001, I том, 265; МИАВ: *Збирка матичних књиџа* – Матична књиџа умрлих Ваљевске цркве; Запис са надгробног споменика у Кршној Глави.

61 М. Живадиновић: *Српски адвокати у XIX веку*, Београд, 1969, стр. 20; О. Б. Благојевић: *Милић Ж. Милићевић*, Бранич, Београд, 1937, стр. 200, 201.

НЕНАДОВИЋ А. ЂОРЂЕ⁶², потомак славних Ненадовића из Бранковине код Ваљева, син Александра – Ацике, високог државног чиновника, а унук војводе Јакова Ненадовића. Нисмо установили када је и где рођен, али се зна да је завршио Прву мушку гимназију и Правни одсек Велике школе у Београду.

Изгледа да осам година није могао добити било какву службу и да је тек 30. марта 1879. добио прво постављење. Радио је као судски писар у Београду и Прокупљу.

Од 1884. био је јавни правозаступник у Београду, а 1888. године и главни и одговорни уредник *Бранича*, органа Удружења јавних правозаступника Србије. Био је и у Комисији за полагање правозаступничких испита. Његова активност је нарочито дошла до изражаја у време припреме и доношења закона о адвокатима и стварања сталешке организације. Он је био угледни београдски адвокат а бранио је многе политичке противнике режима, међу којима се нашао и књижевник Јанко Веселиновић. Неко време био је и државни правобранилац и управитељ државних добара али је дао оставку због учешћа у одбрани др Јакова – Јаше Ненадовића, који је био оптужен за наводну умешаност у тзв. *Чебинчеву буну* 1894. године.

Бавио се и књижевним радом, а своје текстове објављивао је у београдској *Звезди*, мостарској *Зори* и другим листовима и часописима.

За конзула III класе у Солуну постављен је 16. септембра 1900, а већ 20. децембра 1902. је разрешен те дужности. Касније је обављао још неколико чиновничких дужности да би 1. октобра 1909. године био пензионисан. Потом је реактивиран као окружни начелник и привремени судија Прилепског суда.

Умро је 1920. године у Београду, а његовом смрћу угасила се лоза војводе Јакова Ненадовића, познатог устаника и првог попечитеља унутрашњих дела у Србији.

*

Адвокатура је један од три основна стуба правног система сваке земље, па и наше. У прошлости прошла је кроз разне фазе, а у периоду који је обрађиван две су основне. Прву карактерише чињеница да су се тим послом бавили многи: чиновници, учитељи и други писмени грађани, па је названа лаичком фазом. У другој то су радили лица са завршеним правним факултетом, положеним правозаступничким испитом и уз одобрење

62 *Бранич*, Београд, 1888 и 1900; *Историја југословенске адвокатуре*, Београд, 1998, књ. 1, стр. 188; Велибор Берко Савић: *Ненадовићи*, Ваљево, јануар 2004, 711-720.

надлежног органа, па можемо рећи да је то фаза потпуне професионализације струке (стручна фаза).

Иако у периоду који обрађујемо Ваљево и Ваљевски крај нису били ни много насељени ни довољно развијени, адвокатура је овде имала солидне корене. О томе сведочи податак да се 37 високо образованих људи професионално бавило тим послом, а да још њих 10 тај посао радило ван овог краја. С тим у вези није сувишно подсетити да су тада на овим просторима факултетски образовани људи били права реткост.

Ови подаци показују да је адвокатура још тада била атрактивна професија, па су се појединци радо напуштали државну службу и одлазили у адвокате, а то сведочи да су имали довољно посла. То опет на свој начин показује менталитет, културу и образовање људи овог краја који не само да нису избегавали да се суде већ су изгледа то и волели, па им је била неопходна правна помоћ. Из тога се може доста закључити о степену развијености нашег друштва и његових институција, великој флукуацији ових кадрова јер су појединци одлазили на разне дужности, други мењали места службовања а појединци су и кратко живели пошто их нису штедели ни болести ни ратови, а камо ли стресови.

Јавни правозаступници у Ваљеву у сваком погледу су предњачили и својим суграђанима били пример за углед. Зато се с правом може констатовати да су били градска (интелектуална) елита. У стручном погледу били су упорни и беспопштедни борци за правду и истину. На политичком пољу залагали су се слободу мисли и изражавања. Зато и не изненађује податак да су били веома активни у политичком животу, да су углавном били политички опредељени и чланови разних политичких партија. Некима од њих не само да су повераване разне страначке дужности већ су бирани и на разне политичке и државничке дужности (председнике општина, среске и окружне начелнике, народне посланике, министре и друге високе државне функције.

Били су веома запажени и у економском смислу. Пре свега господски су се облачили и понашали, волели су да доста путују, да читају па су се претплаћивали на разне књиге, листове и часописе, да се виђају у отменом друштву и друже по кафанама и другим угоститељским објектима. Велика већина њих живела је у ужем центру града, где су најчешће имали нове, велике и лепе стамбене објекте, конфорно и лепо опремљене, а појединци и лепо уређене баште и дворишта. Поред солидне зараде то им је било доступно пошто су многи потицали или били ожењени из угледних и материјално добро обезбеђених породица. Зато су и своју децу упућивали на даља школовања и усмеравали да се жене и удају за особе из угледних и добростојећих фамилија. Појединци међу њима настојали су да се поред

адвокатуре баве и неким допунским послом (ренетеријерство, угоститељство, зеленаштво, живинарство, итд) што им је доносило додатне приходе. Пошто су многи од њих давали новац на штедњу и имали веома развијене пословне односе са разним привредним субјектима, то су повремено бирани и у органе управљања финансијских и других економских организација.

Као веома образовани, агилни и предузимљиви људи били су веома ангажовани и у друштвеном животу локалне средине. Појединци су били истински познаваоци и прави заљубљеници националне и завичајне историје па не само да су о томе радо говорили, већ су и држали јавна предавања и писали за разне листове и часописе. Други су бивали аутори књижевних и публицистичких текстова који су многи медији радо објављивали. Трећи, су се опробали и у другим областима културног стваралаштва, па су им и повераване неке дужности у културним организацијама и установама.

Многе од њих привлачили су спорт и физичка култура. Неки су обожавали природу и лов, па су појединци више пута бирани у органе Ловачког друштва „Браћа Недићи“ у Ваљеву, па чак и за председника тог друштва. Појединци су имали веома развијена национална и хумана осећања па су значајну активност испољавали у раду националних и хуманитарних друштава и организација, посебно Друштва Црвеног крста. Не ретко и њихове супруге настојале су да их у томе следе и биле су ангажоване у хуманим, културним и женским организацијама, као што су: Црвени крст, Женска подружина, Кола српских сестара, певачке дружине и слично.

На жалост ни бројни ратови нису могли проћи без њих. Као образовани људи који су били дефицитарни у војним јединицама најчешће су обављали стручне, административне, организационе и хуманитарне задатке. Међутим, ни то их није поштедело да своје кости оставе на неком од многобројних ратних попришта и војних болница.

Појединци су били високо котирани у стручним круговима, па су им повераване и неке одговорне дужности у струковним организацијама (Удружење јавних правозаступника, Адвокатска комора...). Неки су учествовали у припреми разних законских пројекта, сарађивали у стручним часописима или јавно полемисали на стручне теме и са највећим ауторитетима у овој области.

Све ово даје нам за право да оценимо да су јавни правозаступници у Ваљевском крају до Првог светског рата дали значајан допринос развоју своје струке и друштва у целини. Самим тим већина њих сврстала је се међу знамените људе овог краја и задужила нас да трајно чувамо успомену на њих.

Summary

As did judiciary and appeal system, the third pillar of justice system, advocacy, also suffered numerous and various changes. Often, those were status changes, but lawyers observed all society modifications systematically and tried to adapt to them as quickly as possible. Apart from that, the advocacy was regulated by the law. It has proved itself to be an important element of judiciary system which ensured protection of human and citizen rights.

Valjevo, as economic, political, cultural and every other center of it's district, had all judiciary, and advocacy institutions. Even before the Law on public solicitors was passed in 1862, many educated citizens of Valjevo (clerks, teachers and other literate citizens), tried to practice this public, though very delicate job. This was characterized as a laic phase. In the second phase, the job of public solicitors was taken over by people who earned their degree at Faculty of Law and those who had passed the legal bar, approved by supervising institutions. In Valjevo area, during the period of time beginning with the appearance of first public solicitors up to First World War, 37 people with university degree practiced as public solicitors, while 10 more worked outside mentioned territory.

Valjevo public solicitors gave significant contribution to their profession. Apart from their main calling, they were engaged in almost every part of public and social life, not only locally. They enjoyed great respect. This was due by the fact that they were assigned with responsible and delicate duties. Moreover, their contribution in cultural, sport and other areas of social life should not be neglected as well. On balance, public solicitors in Valjevo could be described as elite citizens, and often were the driving force of the town itself.

Дејан Поповић

Економска школа Ваљево

ВАЉЕВСКИ КОМИТА МИЈАИЛО КИЋИЋ

- Један необичан захтев из 1904. године -

Апстракт: Овим радом желели смо да скренемо пажњу на поједине комитје из ваљевског краја и њихово деловање почетком 20. века. На основу сачуваних архивских извора, сагледаћемо њихову преписку са државним органима вароши Ваљево, као и извештаје ових установа поводом комитјских активности.

У старим списима из прошлости вароши Ваљево пронашли смо неколико докумената који нам дају повода за размишљање да наше претке нису само занимали трговачко-занатски послови, догађаји и личности чаршије, него и питања ширег политичког значаја. Развојем националне идеје и националних осећања крајем 19. и почетком 20. века многе наше суграђане почела су да интересују и питања ослобођења наше неослобођене браће из јужних, старих српских области. У та времена, овим крајевима владали су Турци. Османска држава је била у дубокој кризи, а опстанак у Европи јој је зависио од интереса великих сила и показивала је неспособност да се ухвати у коштац са проблемима модернизације централне управе, корупцијом, али и реформом положаја хришћанских поданика. Нарочито је тешка ситуација била на просторима Старе Србије и Македоније. У овим несретним и немирним крајевима буђење арбанашке националне свести пратио је терор и Албанци су разним зулумима доносили трајни немир српском народу. Арбанаси су често имали подршку турске и аустроугарске политике у њиховим настојањима да иселе или асимилију српско становништво ових области. Са друге стране, балканске државе, пре свега Бугарска, а потом Грчка и Србија, тајним каналима желеле су да оружаном акцијом у кратком року реше оно што векови нису дозвољавали да се мачем реши. Сву несрећу на терену обилато је користила Аустро-Угарска, не мање Турска, желећи (прва да окупира, а друга да свим средствима за-

држи ове крајеве) да што више и трајно закрве балканске народе у којима се пламен националне идеје и ослобођења испод турског јарма упалио до усијања. Покореним Србима уливала је наду Краљевина Србија, која је још од времена кнеза Милоша поспешивала колонизацију српског становништва на просторе који су одисали независношћу од Турске. На тај начин, Краљевина Србија постала је „обећана земља“ за многе Србе ван Србије јер су терор Турака и Арбанаса и разни намети престајали у Србији. Готово ропски статус православаца у Турској замењивала је у Краљевини слобода за сваког Србина и могућност добијања сопствене окућнице. Свакако да су ове мере српске владе деловале као магнет за угњетени српски живаљ у Старој Србији и Македонији, који је очајнички тражио начина да се досели у своју матицу. Међутим, овим сеобама се мењала национална структура становништва у поменим областима, а носила је са собом и велику опасност губљења свете српске земље, за коју се тек требало борити. Ових чињеница су српске власти и те како биле свесне. Зато је на сваки начин требало сачувати ове крајеве и српски етнички корпус.

Српска влада је, већ у последњим годинама 19. века успоставила и разгранала везе са Србима у Турској, шаљући у дужем временском интервалу свештенике, учитеље и друге учене људе који су просвећивали народ на терену. Овим областима је придавана велика пажња, па су за конзуле у Приштини постављани угледни књижевници Бранислав Нушић и Милан Ракић. Било је и оних који су предлагали да се мора стати на пут злочинима и пљачкама Турака и Арнаута према српском народу. Још 1896. године је Стојан Новаковић предлагао да се тамошњи Срби наоружавају и бране од Арнаута. Српска влада је испрва била врло обазрива према овим плановима, знајући да од великих сила неће бити одобрена акција ширих размера, а аустро-угарска и турска интервенција могла би да буде тренутна и врло болна по наше националне интересе. Бугари су, пак, Македонију сматрали својом интересном сфером; бугарска влада је истовремено опремала своје комитске јединице у ову област, које су са пушком у руци рашчишћавале терен, често имајући иза себе помоћ аустроугарских власти. Бугари су се надали да ће у атмосфери нереди интернационализовати ово питање пред лицем европске јавности. Последице по српски народ постајале су све трагичније, а сеобе су постале судбина целог једног народа. Постепено се у појединим војним и дипломатским круговима стало на становиште да се само борбом може решити српско питање у негдашњим српским областима. Тако је српска влада, испрва стидљиво, а потом све снажније почела да подржава делатност српских комитских организација. Да би се разликовале од других комитских јединица које су деловале на терену, српске комите су добиле назив четничке. Српска комитска (чет-

ничка) организација формирана је у Београду 1903. године, када је формиран Врховни и Главни одбор, а међу оснивачима и организаторима покрета налазили су се Ваљевци Милорад Гођевац, Војислав Танкосић, али и други који су се одмах укључили у ову организацију.¹ Рефлексије на ову организацију постојале су и у ваљевском крају. Овим чланком, колико доступни извори дозвољавају, указујемо на поједине ратнике, четнике који потичу из ваљевског краја, људе из њихове близине, њихову делатност и преписку са окружним властима.

Један од ратника, комита био је Мијаило Кићић. Рођен је у селу Златарић, 8. маја 1881, а крштен је у Ваљевској цркви 17. маја исте године, од оца Милића и мајке Мирјане, као треће дете.² Родитељи су му били земљорадници сиромашног стања. Мијаило је био далеки потомак чувеног хајдука, из Првог српског устанка, Кићана. До Другог српског устанка, 1815, породица се презивала Кићановић, а од тада Кићић. Није познато када се Мијаило доселио у Ваљево, највероватније је то било на прелому векова, али се зна да се населио у тадашње село Кличевац које је сада део Ваљева. У Ваљеву је Кићића било и раније. Неки од њих су се бавили механџијским послом у Кнез Милошевој улици, неки су били општински одборници, а неки општински чиновници.³

У изворима забележен је догађај везан за Мијаила Кићића, који потиче из марта 1904. године. То је, у ствари, један захтев, врло необичан по свом садржају, поднет Суду општине ваљевске:

„Молим суд за ђрејоруку код надлежних власти, да ми изда ђасош за неодређено време, ради ђућовања у Русију, а у цели да својим ђожрћивовањем колико-ћолико ђрићомоћнем браћи Русима у борби ђроћив Јајанаца. Овде да оћћанем, а без икаквих маћеријалних средсћава, немоћуће ми је; сћоћа ми је ђасош неоћходно ђоћребан.

Мијаило Кићић, четћник у Маћегонију”⁴

Да ли се у овом случају сусрећемо са идејама панславизма израженим у речима нашег суграћанина, или су ћегови мотиви сасвим другачији?

Идеја панславизма била је популарна код Срба већ дужи временски период. Народна радикална странка је још од 80-их година 19. века у свом програму заступала зближење са царском Русијом, па је, свакако, ова идеја у самој земљи имала доста присталица. И у Аустро-Угарској

- 1 Милорад Белић: *Комићски војвода Војислав Танкосић*, МИАВ, Ваљево 2005, стр. 14
- 2 Међуопштински историјски архив Ваљево (у даљем тексту: МИАВ), Црква Покрова Пресвете Богородице у Ваљеву, Матична књига рођених 1879-1888, под ред. бр. 86 у 1881. години
- 3 Радован М. Драшковић: *Кнез Милошева улица*, Ваљевац - Велики народни календар за просту 1994. годину, Ваљево, 1994, стр. 275
- 4 МИАВ, фонд: Општина града Ваљева – Ваљево (у даљем тексту: ОГВ), 1904. година, пр. бр. А/2, ФП, 187/1904, кут. инв. бр. 98

многи српски интелектуалци су заговарали идеје панславизма о заједничком деловању словенских народа у оквиру империје. Због оваквих залагања, многи Срби, и не само Срби, били су жестоко гоњени од царских власти двојне монархије. С друге стране, познато је колико Срби цене и бране своју па и слободу братског, словенског, руског народа.⁵ Мијаило Кићић био је, како се наводи у извештају, без материјалних средстава за живот, незапослен, али вичан војном занату. И још нешто – четник у Маћедонији која је тада била дубоко у оквиру Турске империје. Шта знамо даље о овом човеку, или још боље, шта знамо о комитским (четничким) јединицама тога времена?

Постојање ових јединица обавијено је велом тајности, па су чак српска влада и војска веома мало znale о њиховом деловању. О њиховом раду скоро ништа није записано. То су биле мале оперативне групе за обављање посебних задатака, чисто војног карактера, које веће војне групације, због своје намене и гломазности, нису могле да остваре. Њима су заповедала лица која су некада била у војној служби или су припадала војном естаблишменту, као што је био случај са комитским војводом Војиславом Танкосићем. Држава је ове јединице финансирала. Пасти жив непријатељу у руке је за припаднике ових јединица била гора судбина неизоставно и од саме смрти, јер их се држава Србија унапред одрицала због међународних односа, преваходно са Турском и Аустро-Угарском, чији су представници и овако имали добру обавештајну службу у српској престоници. Потоња судбина ових несретника била је, врло вероватно, језива. Добар број комита – четника је у крвавим биткама на терену гинуо. О њима и времену у којем су деловали, на посредан начин, сазнајемо из докумената упућених из Министарства унутрашњих дела на адресу начелника Округа ваљевског:

*„Господине, од господин министра унутрашњих дела, добио сам јуче шифровану дејешу ове садржине – чуо сам да неки људи чекају за прелазак у Турску. Наредбујем да ме о свему и народу обавештавајте. Сваки назао и непромишљен корак у том погледу могао би бити од велике штете и интереса земаљског. Саопштавајући ову поверљиву наредбу њ. министру, ја вам препоручујем да се по истој наредби управљајте и у јединим случајевима ме извештавајте“.*⁶

Из поменутог документа можемо много шта да закључимо. Прво, депеша је била шифрована и поверљива, што значи и тајне природе не само ширем кругу грађанства већ је вероватно била недоступна и за

5 Кроз историју у више наврата долазило је до војне сарадње Срба и Руса у борби против Турака. Познато је да су мотиви овакве сарадње често били различито схватани од стране савезника

6 МИАВ, ОГВ, 1903. година, пр. бр. А/2,13/VIII 1903. Депеша је писана на врло квалитетном папиру (оп. аутора), кут. инв. бр. 97

обавештајне органе других држава којих се ово питање тичало. Свакако да је државу интересовало српско питање ван граница Србије, јер се у документу то на неки начин и потврђује. Државни органи се свакако по том питању нису могли оглашавати и отворено одобравати акције комита. Званични тонови су више били суздржани. Међутим, иза кулиса ствари су стајале другачије, јер број људи који желе да пређу у Турску изгледа да није мали, наоружани су и вични ратовању. Како то можемо да потврдимо? Ако погледамо документ, види се да он датира из августа месеца 1903. године, у време када у Македонији пламти Илинденски устанак и кад разне комитске јединице делују на терену у борби против турске војске, а можда и међусобно. Зашто би ови „људи” одлазили на немирно подручје где бесни рат, уз претпоставку да, можда, немају оружја? И од кога ови „људи” чекају, рекли бисмо, дозволу за прелазак у Турску? Министарство унутрашњих дела тражи да појединци (мале четничке јединице) воде рачуна о свом деловању на терену и не угрозе српске интересе. Такође, о ситуацији на терену ове јединице су тајним каналима извештавале поједине српске државне органе.

Ако сагледамо обимну документацију између 1903. и 1905. године, упада у очи заиста велики број позива на војне вежбе, дужег или краћег трајања (између осталог, септембра месеца 1903. године, резервни официри из ваљевског краја су полагали заклетву верности Њ. К. В. Петру II). У Суд општине ваљевске приспео је велики број оваквих позива, потписаних од стране ваљевске пуковске команде и команданта мајора Милутина Михаиловића, а према наређењу г. министра војног. Много је докумената адресирано на Ваљево, али се помиње и 4. пук Стевана Немање из Ужица, који је тада био у оквиру Дринске дивизијске области чије је седиште било у Ваљеву. Да ли су, можда, поједине комите из овог дела Србије тада мобилисани? Да ли су они раније имали организовану војну обуку и сарадњу са војним органима? Наравно да такве хипотезе не можемо да потврдимо, али је извесни Милош (?) Кићић име које може да заинтригира. Овај надничар, сиромашног стања и војни обвезник, родом из села Кличевац крај Ваљева, припадао је редовној војсци, а налазио се у штабу 3. батерије V пука као старешина коморе.⁷ Могуће је да је поменути (врло вероватно блиски сродник Кићића комите), дуго радећи у војсци, човек који је усмерио Мијаила Кићића ка војном позиву.

⁷ Исто, исто, 1900. година, војни документ је списак обвезника коморција редовних I и II позива народне војске, које би требало ослободити коморе према упуту од 2. децембра 1899. године, пов. А. П. 368, од 29. фебруара 1900, пр. бр. А2, П-4-1900. кут. инв. бр. 81

Мијаила Кићића, у неким документима, проналазимо под презименом Коцић. Познато је да су поједине комитске вође, али и саме комите, мењали свој идентитет и то не само приликом четовања. Зна се да су, између осталих, мењали идентитете комитске војводе Војислав Танкосић и Аксентије Бацетић-Рујанац. На такав начин они су чували тајност свога деловања. Познато је да су поједине комитске вође, али и сами комити мењали свој идентитет и то не само приликом четовања, као комитске војводе Војислав Танкосић и Аксентије Бацетић-Рујанац. На такав начин они су чували тајност свога деловања.

Али, вратимо се документима. Шта можемо рећи о другом, истодобном документу, адресираном начелнику округа ваљевског:

„Господин министар унутрашњих послова поверљивим писмом од 20. овога месеца наређује: – Дошло ми је до знања, да се неке личности спремају да кује добровољне чете за ујачање у Турску, било сад, било у пролеће. Како би скуљање оваквих чета у нашој земљи могло изазвати незгоде и тешкобе разне за нашу ошацибину, то вам препоручујем да свако скуљање чета у нашој земљи и сваки припремни рад око тога ако би га било забрањено. Међутим, дозволићете куљење добровољних прилога у хуманитарној цели, на исхрану и извршавање побеглих око усманка. О сваком покрећу, било за сакуљање чета, било за куљење добровољних прилога известићете ме одмах. Тим поводом јављате ми о личностима које се у њим пословима истичу и на њима раде. Саопштивајући вам овај распис, начелство вам препоручује да се по њему управљате и тачно поштујате и саопштивајте га и стављате до знања и својим чиновницима.

*Заступа окружног начелника
помоћник Тихомир Денић⁸*

Шта се из ове друге, такође поверљиве, депеше може сазнати? Министарство у претходном писму помиње неке „људе“ који хоће да пређу у Турску, а сад имамо појединце који навелико прикупљају добровољне чете за четовање по Турској. Министарство **препоручује** начелству Округа ваљевског да забрани свако даље прикупљање добровољних чета у ваљевском крају, па се овим документом и дефинитивно потврђује њихово постојање месецима уназад. Ове чете већ имају организовано вођство, које постаје предмет интересовања државних органа. Поново државни органи истичу да окупљање оваквих чета може да има далекосежне негативне конотације по државу и српски народ у целини. Ово треба разумети и са ширег аспекта, јер међународна политичка ситуација окретала је српску владу ка овом државном курсу, а то

⁸ Исто, исто, пр. бр. I, A2, 24/10, 1903, кут. бр. 97

је доба кад су велике силе приморале Порту уговором у Мирцштегу, 2. октобра исте године, на преко потребне реформе. Овим реформама Срби су постали признат народ у Османском царству, па није требало никако даље изазивати Турке даљим комитским акцијама.⁹ На тај начин, политички су, барем за кратко, надвладали војни интереси. Са друге стране, Министарство одобрава сакупљање хуманитарне помоћи српским избеглицама након Илинденског устанка.¹⁰

О даљем прикупљању и деловању ових јединица немамо никаквих поузданих података (о томе нам бар не говоре доступни извори), а могуће је да су у јесен 1903. године и распуштене. Тако се за неколико месеци ништа не зна ни о Мијаилу Кићићу, ни о комитама ваљевског краја. Међутим, на истеку зиме, 1904. године, забележен је један занимљив догађај. Наиме, 28. фебруара, против ваљевских комита Мијаила Кићића и Радојице Богдановића написана је пријава, а потом и тужба, зато што су на Пећини, код Пиваре динамитом убијали рибу из Колубаре. Пријава је стигла од Јована Николића, општинског шумара.¹¹ Интересантно је поменути да је Јован Николић сутрадан, 29. фебруара, отпуштен из службе, а потом је враћен у исту као општински служитељ.¹² Након ове тужбе, Кићић моли Суд да му изда уверење да је сиромашног стања, вероватно да не може да плати судске таксе, које му на крају нису ни наплаћене. И у овом документу се потписује као „комита овдашњи“.¹³

Поменути документи поспешују нашу тврдњу да су комитске јединице биле распуштене, ван уобичајених дужности, а да су њихови припадници преживљавали овај период како су знали и умели. Тако није ни чудо што су ова двојица ухваћена у криволову. Овим подацима се доказује да су комите имале свог оружја и када нису били на задатку. Како иначе објаснити ту чињеницу да Кићић има код себе динамит? Истовремено, врло је интересантно питање овог Николића: да ли је он отпуштен из службе зато што у свом извештају помиње овдашње комите? Да ли један државни службеник у официјелној преписци, у познатим међународним околностима, може несмотрено да изнесе овакве ствари? Не знамо, можда је све то чиста случајност. Чињеница стоји, службеници су често мењани, али је Ваљево мало место и скоро да је

9 Деша је од 24. октобра 1903. године (оп. аут.)

10 Доста је прикупљено добровољних прилога у оновременој Србији, а у том послу учествовали су и људи слабијег имовног стања. Постојали су разни државни и тајни канали дотура сакупљеног материјала српским избеглицама. У циљу помоћи српском народу у Старој Србији основано је и Коло српских сестара.

11 МИАВ, ОГВ, 1904. година, пр. бр. I, A2, ФП-25/1904. Овај догађај исказима је потврдило и неколико сведока, кут. инв. бр. 98

12 Исто, исто, I, A2, ФП-29/1904, кут. инв. бр. 98

13 Исто, исто, I, A2, ФП-78/1904, кут. инв. бр. 98

свако свакога у вароши познавао и знао чиме се бави. Чини нам се да је овај поступак тадашњег председника Суда Матије Ненадовића био у духу депеше од октобра месеца прошле, 1903. године.¹⁴

Марта месеца, у вароши је ухваћен и процесуиран Суду Радојица Богдановић, исти онај који је са Кићићем динамитом ловио рибу. У извештају се каже да Богдановић без икаквог занимања, неосуђиван, да је некада радио као продавац бозе, да је сиротан и да порез не плаћа.¹⁵

Каквог су социјалног стња биле ваљевске комите и лица у њиховом најближем окружењу? Можемо да кажемо да су многи од њих били слабог имовног стања, без сталног запослења, врло често са маргина друштва, у сукобу са органима реда, мада, наравно, било је у командном кадру активних и бивших официра и других лица. Међутим, све ове људе водиле су исте идеје и дата иста заклетва.

Након свих ових дешавања, појављује се и добро познати захтев Мијаила Кићића, поднесен Суду општине ваљевске, да му се изда пасош. Захтев је потом прослеђен Начелству, како би овај државни орган, издао исправу рока важења од шест месеци.¹⁶ Начелство је, са своје стране, стало на становиште да би било боље и сврсисходније од издавања пасоша таквог човека да запосли у државној служби и реши његове егзистенцијалне и све друге проблеме. Овакви потези били су честа пракса оног времена, јер се сматрало да сиротиња изазива разне преступе и злочин и да је најбоље да се такви људи запосле у државној служби. У сваком случају ваљевски органи нису хтели ништа да ризикују. На основу закона о општинама, Суд је поставио Мијајла Кићића за свог службеника, са платом од 25 динара месечно.¹⁷

Али, комиту изгледа да није могла да умири мирна државна служба. Након само шест дана проведених у Суду, 9. априла, Кићић је отпу-

14 У то време је на месту служитеља општинског радио Милош Кићић, који је врло брзо, 31. марта пребачен за позорника у служби општине ваљевске. Кићић је био врло темпераментан човек, кавгација, дужник, алкохоличар и непоуздан у вршењу државне службе.

15 МИАВ, ОГВ, Овај документ се води као „Списак лица који су ухваћени у вароши без икаквог занимања, но искључиво живу од коцке и крађе“ из 1904, па нисмо потпуно сигурни, понајвише због недостатка архивских извора, да ли је и поменути Богдановић припадао четничкој организацији. Међутим, позната је чињеница да су комите имале обуку у руковању динамитом, а из извештаја се види да је поменути користио се овом вештином. Богдановић је родом био Ваљевац, стар 19 година. Овом приликом у вароши је ухваћен и „сецикеса“ Милан Калабић, описиван као кавгација, лак на ножу, који је недуго потом, после одслужења затворске казне запослен као полицајац у служби Суда општине ваљевске; пр. бр. I, A2, ФП-71/1904, кут. инв. бр. 98

16 Исто, исто, пр. бр. I, A2, ФП 187/1904, кут. инв. бр. 98

17 Исто, исто, пр. бр. I, A2, ФП-218/1904. Кићић је на ово радно место постављен 3. априла 1904. године, кут. инв. бр. 98

штен из службе.¹⁸ Неколико дана касније он тражи од Суда уверење о владању, које и добија. Током априла месеца преписка између Кићића и Суда била је врло интензивна.

Пролеће 1904. године носило је горко сазнање да издекламовани бољитак положаја хришћанског становништва у Старој Србији и Македонији остаје само мртво слово на папиру, а да се терор Турака и Арбанаса према српском народу у међувремену само повећао. Аустро-Угарска је остварила да из реформи изузме део Косовског пашалука с приштинским, пећким и призренским санџаком, као и скопљанску област, где су Срби чинили већину становништва. Тако се могло да сагледа наличје уговора великих сила у Мирџштегу. Српска влада се овим нашла повређена, јер се увидело да велике силе (превасходно Двојна монархија) нису стале на страну српских националних интереса, него су их још и спутавале. Разни зулуми Турака и Арбанаса нису престајали, а бугарске комитске чете нису ни прекидале оружане акције. Положај српског народа у овим областима био је драстично погоршан.¹⁹ Времена за чекање више није смело да буде; српска влада је, са своје стране желела и морала да помогне своје престашене сународнике.

Прве српске комитске (четничке) јединице биле су разбијене до јесења 1903. године, али су у следећој, 1904. години добиле знатнију помоћ српске владе. С пролећа исте године, јавила се потреба да се поново почне са сакупљањем и обуком добровољаца при четничким јединицама. Убрзо су ове јединице које су бројале око 20-25 људи послате у области Старе Србије и Македоније у крваве ватрене окршаје. Међу овим људима нашао се и Мијаило Кићић, који се почетком маја месеца 1904. године упутио у правцу турских граничних стража. Инкогнито прешавши границу, дошао је до Македоније. У једној од тешких и крвавих битака, Мијаило Кићић је погинуо маја 1904. године.²⁰

Summary

At the beginning of the 20th century, Old Serbia and Macedonia were unstable regions, where, apart from Turkish and Albanian military forces, the "komiti", early chetnik units consisted of various Balkan entities, operated as well.

Since their founding in 1903, Serbian chetnik units took active part in liberation of compatriots from Ottoman imprisonment. Those units were active in Valjevo area also. There, in the town placed on the banks of river Kolubara, the name of Mijailo Kicić, "chetnik from Macedonia" was famous and stood out from all the others. His

18 Исто, исто, пр. бр. I, A2, ФП-253/1904, кут. инв. бр. 98

19 Владимир Ђоровић, Историја Срба, БИГЗ, Београд 1993, стр. 685-693

20 М. Белић, н. д., стр. 18, 21 – О погибији српских комита-четника у Македонији маја 1904. године, извештавао је и дневни лист „Политика“.

correspondence with the Valjevo town Court remained conserved. Although it lacks in details, it provides us with the information on rebellious temperament of a man, of his ideas and on the times he lived in. He demanded from local authorities to issue him the passport in order to go to Russia and fight in Russian - Japanese war. His request was not granted, but he was given a job in public services. He was not pleased with the new post, so he resigned and went off to battlefield, replacing the safety of a steady job with the sounds of gunshots.

However, some of the old documents were kept, and in those documents every all "komiti" activity were forbidden, because their existence did not correspond to interests of than newly formed political authorities. Serbia officially repudiated chetnik units, turning to them only when necessary in order to pursue political goals. The members of chetnik movement were usually closely monitored, and their activities were considered to be illegal, and thus were kept secret.

Events related to Kičić were often very dynamic: he was in possession of a weapon, then he was arrested, but quickly was set free. Apart from him, some other names from the margins of the society are mentioned and it is believed that those persons could also be related to "komiti" organization. In his correspondence with the authorities he does not hide his identity and what are his beliefs. He describes himself as a poor man, without employment, whose only talent is war trade. In May, 1904., because of since international political situation, he went off to war, where his adventurous life was ended.